

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ Θ' • ΑΡΙΘΜ. 87 • 88 • ΜΑΪΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ 1986 • ΙΓΙΑΡ - ΣΙΒΑΝ 5746

“Όλοι είμαστε παιδιά του ενός Θεού

ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ της ομιλίας του Πάπα 'Ιωάννη - Παύλου Β' κατά την επίσκεψή του στην Κεντρική Συναγωγή της Ρώμης, είναι ένα κείμενο που θά πρέπει νά διαβάσει (νά μελετήσει ή καλύτερα νά έντρυφήσει σ' αυτό) κάθε άνθρωπος, ανεξάρτητα από τό θρήσκευμά του. Πρόκειται γι' ένα κείμενο που οδηγεί σέ πολλή σκέψη καί σέ μεγάλο προβληματισμό.

ΔΕΝ ΕΧΕΙ ΜΟΝΟ ΣΗΜΑΣΙΑ ότι, **γιά πρώτη φορά από συστάσεως της 'Εκκλησίας της Ρώμης** ένας 'Επίσκοπός της πήγε στή Συναγωγή. Δέν έχει μόνο σημασία ότι αυτός ό 'Επίσκοπος είναι άρχηγός της μεγαλύτερης Χριστιανικής 'Εκκλησίας του κόσμου, ότι πρόκειται γιά μιά διεθνώς αποδεκτή προσωπικότητα, ότι θεωρείται μιά θαυμαστή αγωνιστική μορφή του αιώνα μας. "Έχει σημασία τά όσα αὐθόρμητα, από τό περίσσεμα της καρδιάς του εἶπε ό Πάπας. "Έχουν σημασία οί τοποθετήσεις καί οί όριοθετήσεις πού έκανε, οί διευκρινήσεις καί οί διέξοδοι πού έδωσε, τό άνέσπερο φώς πού σκόρπισε μέσα κι έξω από τή Συναγωγή της Ρώμης. Στους 'Εβραίους καί στους Χριστιανούς, στόν σύμπαντα κόσμο.

Η ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΤΟΥ ΠΑΠΑ δέν μπορεί — καί δέν πρέπει — νά μείνει χωρίς συνέχεια, νά μήν έχει προεκτάσεις. "Όσο κι άν μερικοί, από ταπεινά συμφέροντα ή μικρόψυχα έλατήρια κινούμενοι, θελήσουν νά σμικρύνουν τό γεγονός ή καί νά τό άγνοήσουν, ή επίσκεψη καί τά βαθυστόχαστα ιστορικά λόγια ενός παγκόσμιου θρησκευτικού ήγέτη κι έ-

νός κορυφαίου πνευματικού ανθρώπου, όπως ό Πάπας 'Ιωάννης - Παύλος Β', αποτελούν πιά έναν άξεπέραστο καθοριστικό σταθμό.

ΕΝΑ ΚΑΘΟΡΙΣΤΙΚΟ ΣΤΑΘΜΟ στόν όποιο οί επόμενες γενιές των Χριστιανών καί των 'Εβραίων, άπληλαγμένες από προκαταλήψεις καί μίσση αιώνων (πού μόνο καταστροφή έφεραν), από παρωπίδες (πού οδηγούν μόνο στόν υποβιβασμό της ανθρώπινης προσωπικότητας), θά μπορέσουν νά δούν μέ καθαρή συνείδηση τό ζωοποιό φώς πού δίνει ό "Ενας, Μοναδικός Θεός.

ΚΑΝΕΝΑΣ ΔΕΝ ΖΗΤΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΛΛΟ νά αλλάξει τή θρησκεία του, νά αλλοιώσει τήν πίστη του, νά προδώσει τό πιστεύω του. 'Ο Πάπας ήταν σχετικά κατηγορηματικός όταν εἶπε:

"... κάθε μία από τίς θρησκείες μας έχοντας πλήρη επίγνωση τήν πολλαπλών δεσμών πού τίς ένώνουν καί, πρωτίστως του «δεσμού» εκείνου περι του όποίου μίλησε ή Σύνοδος, επιθυμεί νά άναγνωρισθεῖ καί νά γίνει σεβαστή υπό τήν ιδιαίτερη ταυτότητά της, πέρα από κάθε συγκεκρισμό καί όποιαδήποτε άσαφή οικειοποίηση».

'Εκείνο όμως πού μπορεί — κι επιβάλλεται νά γίνει — είναι νά δοῦμε όλοι, ό ένας τόν άλλον, μέ καθαρή ματιά καί ήρεμη συνείδηση. Νά μάθουμε καί στό θρησκευτικό θέμα τή «συναίνεση» καί τή «συνύπαρξη». Νά αποδεχθοῦμε τή μεγάλη αλήθεια ότι **όλοι είμαστε παιδιά του 'Ενός Πατέρα, 'Εκείνου πού έκτισε τό σύμπαν.**

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ:

«Ο βασιλεύς Δαυίδ εισέρχεται στήν 'Ιερουσαλήμ κρατώντας τήν Τορά». Μέρος ταπισσερί στήν 'Ιερουσαλήμ, στό κτίριο της Βουλής, σύγχρονο έργο του Μάρκ Σαγκάλ.

«Εἴσθε οἱ πρεσβύτεροι ἀδελφοί μας»

Τό κείμενο τῆς ὁμιλίας*
τοῦ Πάπα Ἰωάννη - Παύλου Β'
στή Συναγωγή τῆς Ρώμης

Ἀγαπητέ Ἀρχιεπίσκοπο τῆς Ἑβραϊκῆς Κοινότητος Ρώμης,
ἀγαπητή κ. πρόεδρος τῆς Ἑνώσεως Ἰταλικῶν Ἑβραϊκῶν Κοι-
νοτήτων,
ἀγαπητέ κ. πρόεδρε τῆς Ἑβραϊκῆς Κοινότητος Ρώμης,
ἀγαπητοὶ Ραββίνοι, ἀγαπητοὶ Ἑβραῖοι καὶ Χριστιανοὶ φίλοι καὶ
ἀδελφοί, συμμετέχοντες σ' αὐτόν τόν ἱστορικό ἑορτασμό:

Πρώτα ἀπ' ὅλα ἐπιθυμῶ, μαζί μέ σᾶς, νά εὐχαριστήσω καί νά ὑμνήσω τόν Κύριο, κτίστη τοῦ οὐρανοῦ καί θεμελιωτή τῆς γῆς, καί ὁ ὁποῖος ἐξέλεξε τόν Ἀβραάμ γιά νά καταστήσει αὐτόν πατέρα πολλῶν τέκνων, πολυαριθμῶν «ὡς τά ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ καί ὡς τήν ἄμμον τῆς γῆς», νά εὐχαριστήσω καί νά ὑμνήσω Ἐκεῖνον, διότι εὐαρεστήθη, διά τοῦ μυστηρίου τῆς προνοίας του, νά γίνει οὕτη τήν ἐσπέρα, σ' αὐτή τήν «κεντρική συναγωγή» σας συνάντησις, ἀνάμεσα στήν Ἑβραϊκή κοινότητα πού διαβιεῖ σ' αὐτή τήν πόλη ἀπό τοὺς χρόνους τῶν ἀρχαίων Ρωμαίων καί τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης καί οἰκουμενικοῦ ποιμένου τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Παρομοίως, αἰσθάνομαι τήν ὑποχρέωση νά εὐχαριστήσω τόν Ἀρχιεπίσκοπο, καθηγητή Ἑλίο Τόαφ, ὁ ὁποῖος ἀπό τήν πρώτη στιγμή ἀπεδέχθη μέ χαρά τήν ἰδέα αὐτῆς τῆς ἐπισκέψεώς μου καί ὁ ὁποῖος μέ ὑποδέχεται τώρα μέ ἀνοικτή καρδιά καί βαθύτατο αἶσθημα φιλοξενίας καί, πέραν αὐτοῦ, ὅλα ἐκεῖνα τά μέλη τῆς Ἑβραϊκῆς Κοινότητος Ρώμης πού κατέστησαν δυνατή αὐτή τήν ἐσπέρα καί οἱ ὅποιοι ἐργάσθηκαν ποικιλοτρόπως γιά τήν πραγματοποίησή της καί γιά νά καταστεί αὕτη συμβολική.

* Τό ἐπίσημο κείμενο τῆς ὁμιλίας τοῦ Πάπα Ἰωάννη - Παύλου Β' κατά τήν ἱστορική ἐπίσκεψή του στή Συναγωγή τῆς Ρώμης στίς 13 Ἀπριλίου 1986, ἀπό τήν ἐπίσημη ἀγγλική μετάφραση πού ἐξέδωσε τό Βατικανό.

(Ἀναδημοσιεύεται ἀπό «The New York Times», 14.4.1986).

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ρώμης δρ. Ἑλίο Τόαφ χαιρετίζει τήν ἐπίσκεψη τοῦ Πάπα Ἰωάννη - Παύλου Β' στή Συναγωγή τῆς Ρώμης

Συλλογισμός ἐπὶ τῆς σημασίας

Πλήθος εὐχαριστιῶν, συνεπῶς, πρὸς ὅλους σας. Τοντά Ραμπά, (Ἑβραϊκά, «Εὐχαριστῶ πολύ»).

Ὑπὸ τό πρίσμα τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, πού μόλις πρὶν ἀπὸ λίγο διακηρύχθηκε καί ζεῖ αἰώνια, θά ἤθελα νά συλλογισθοῦμε μαζί, παρουσία τοῦ Ἁγίου Ἑνός — ὅς εἶναι εὐλογητός! — ἐπὶ τοῦ γεγονότος καί τῆς σημασίας αὐτῆς τῆς συναντήσεως ἀνάμεσα στόν Ἐπίσκοπο Ρώμης, τόν Πάπα, καί τῆς Ἑβραϊκῆς Κοινότητος πού διαβιεῖ καί ἐργάζεται σ' αὐτή τήν πόλη, τήν τόσο ἀγαπητή σέ σᾶς καί σέ μένα.

Σκεπτόμουν γιά αὐτή τήν ἐπίσκεψή μου ἐπὶ μακρὸ χρόνο. Πράγματι, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος εὐαρεστήθηκε νά μέ ἐπισκεφθεῖ τόν Φεβρουάριο 1981, ὅταν ἦμουν σέ ποιμαντική ἐπίσκεψη στήν κοντινὴ ἐνορία τοῦ San Carlo ai Catenari. Ἐπιπλέον, ἄρκετοί ἀπὸ ἐσᾶς παρέστητε, ἐπανειλημῶς, σέ ἀκροάσεις πού εἶχα τήν εὐκαιρία νά ἔχω μέ ἐκπροσώπους τοῦ ἰταλικοῦ καί τοῦ παγκόσμιου Ἑβραϊσμοῦ καί ἀκόμη παλαιότερα, τήν ἐποχὴ τῶν προκατόχων μου Παύλου ΣΤ', Ἰωάννη ΚΓ' καί Πίου ΙΒ'.

Γνωρίζω ἐπίσης πολύ καλῶς ὅτι ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, τή νύχτα πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Πάπα Ἰωάννη ΚΓ' δέν δίστασε νά πάει στήν πλατεῖα τοῦ Ἁγ. Πέτρου καί ὑπὸ τῇ συνοδείᾳ Ἑβραίων πιστῶν, συνενώθηκε μέ τό πλῆθος Καθολικῶν καί ἄλλων Χριστιανῶν γιά νά προσευχηθεῖ καί νά συμμετάσχει στήν ὁλονυκτία, καθιστάμενος, οὕτως εἰπεῖν, σιωπηρῶς μέν ἀλλά ἐνσεινηδόντως, μάρτυρας τῆς μεγάλῆς ψυχῆς τοῦ Ποντίφηκα ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ἦταν ἀνοικτός πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, χωρίς διάκριση,

«Εἴθε οἱ πρεσβύτεροι ἀδελφοί μας»

καί ἰδιαίτερα πρὸς τοὺς Ἑβραίους ἀδελφούς.

Ἡ κληρονομία πού ἐπιθυμῶ τώρα νά συνεχίσω εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνη τοῦ Πάπα Ἰωάννη, ὁ ὁποῖος ὅταν κάποτε πέρασε ἀπὸ ἐδῶ — ὅπως ὁ Ἀρχιεραββίνος μόλις πρὸ ὀλίγον ὑπενθύμισε — σταμάτησε τὸ αὐτοκίνητο γιὰ νά εὐλογῇ τὸ πλῆθος τῶν Ἑβραίων πού ἐξήρχοντο ἀπὸ αὐτόν ἀκριβῶς τὸ ναό. Καί ἐπιθυμῶ νά συνεχίσω τὴν κληρονομία αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν στιγμή πού βρισκομαι, ὅχι ἀπλῶς ἐξω, ἀλλὰ, χάρις στὴν εὐγενή σας φιλοξενία, ἐντὸς τῆς Συναγωγῆς τῆς Ρώμης.

Ἡ συνάθροιση αὐτὴ κλείνει, κατὰ κάποιον τρόπο, μιά μακρὰ περίοδο μετὰ τὸν Πάπα Ἰωάννη ΚΓ' καί τὴ Β' Σύνοδο τοῦ Βατικανοῦ, τὴν ὁποία πρέπει ἀκατάπαυστα νά συλλογιζόμαστε καί νά ἀντλοῦμε ἀπ' αὐτὴ τὰ κατάλληλα διδάγματα. Βέβαια, δὲν μπορούμε οὔτε καί ἐπιτρέπεται νά ξεχάσουμε ὅτι οἱ ἱστορικές συνθήκες τοῦ παρελθόντος ὑπῆρξαν πολὺ διαφορετικές ἀπὸ ἐκεῖνες πού, ἐπειτα ἀπὸ ἐπίπονες προσπάθειες αἰώνων, ὥριμασαν.

Ἡ γενικὴ ἀποδοχὴ ἑνὸς νομοτύπου πλουραλισμοῦ σέ κοινωνικό, ἀστικό καί θρησκευτικό ἐπίπεδο, ἐδραιώθηκε μὲ μεγάλες δυσκολίες.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἡ θεώρησις τῶν μακραίωνων πολιτιστικῶν συνθηκῶν, δὲν πρέπει νά μᾶς παρεμποδίσει νά ἀναγνωρίσουμε ὅτι οἱ ἐνέργειες ἀσκήσεως διακρίσεων, ἀδίκου περιορισμοῦ τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, καταπιέσεων, ὅπως ἐπίσης σέ ἐπίπεδο ἀστικῶν ἐλευθεριῶν ἀναφορικά μὲ τοὺς Ἑβραίους, ὑπῆρξαν, κατὰ ἀντικειμενικὴ κρίση, ἐκδηλώσεις βαθύτατα ἀπαράδεκτες. Ἡ Ἐκκλησία, γιὰ ἄλλη μιά φορά μέσω ἐμοῦ, «καταδικάζει τὰ μίση, τοὺς διωγμούς καί τίς ἐκφράσεις ἀντισιμιτισμοῦ πού ἀπευθύνθηκαν ὅποτεδήποτε καί ἀπὸ οἰονδήποτε κατὰ τῶν Ἑβραίων», σύμφωνα μὲ τὰ λόγια τῆς πολὺ γνωστῆς διακηρύξεως «*Nosstra Aetate*». Ἐπαναλαμβάνω, «ἀπὸ οἰονδήποτε».

Ἐπιθυμῶ γιὰ ἄλλη μιά φορά νά ἐκφράσω τὸν ἀποτροπιασμό γιὰ τὴ γενοκτονία πού ἐπιβλήθηκε κατὰ τοῦ Ἑβραϊκοῦ λαοῦ στὴ διάρκεια τοῦ τελευταίου πολέμου, καί ἡ ὁποία ὁδήγησε στὸ Ὀλοκαύτωμα ἑκατομμυρίων ἀθῶνων θυμάτων.

Ὅταν ἐπισκέφθηκα στίς 7 Ἰουνίου 1979 τὸ στρατόπεδο συγκεντρώσεως στὸ Ἀουσβιτς καί προσευχήθηκα γιὰ τὰ ἀπειράριθμα θύματα ἀπὸ διάφορες χώρες, στάθηκα ἰδιαίτερα μπροστὰ ἀπὸ τὴν ἀναμνηστικὴ πλάκα μὲ τὴν ἑβραϊκὴ ἐπιγραφή, ἐκδηλώνοντας ἔτσι τὰ συναισθήματά τῆς καρδιάς μου: «Ἡ ἐπιγραφή αὐτὴ ξυπνᾷ τὴ μνήμη τοῦ λαοῦ, οἱ γιοὶ καί οἱ θυγατέρες τοῦ ὁποίου καταδικάσθηκαν σέ μαζικὴ ἐξόντωση. Ὁ λαός αὐτός ξεκινᾷ ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν πίστη μας, ὅπως διατυπώθηκε ἀπὸ τὸν Παῦλο ἀπὸ τὴν Ταρσό, εἶναι πατέρας μας. Αὐτός ἀκριβῶς ὁ λαός πού παρέλαβε ἀπὸ τὸν Θεὸ τὴν ἐντολὴ «οὐ φονεύσεις», εἶχε τὴν τρομερὴ ἔμπειρία τοῦ τί σημαίνει ἐξόντωση. Σὲ κανέναν δὲν ἐπιτρέπεται νά προσπεράσει μὲ ἀδιαφορία αὐτὴ τὴν ἐπιγραφή».

Ἡ Ἑβραϊκὴ Κοινότητα Ρώμης πλήρωσε, ἐπίσης, ὑψηλὸ τίμημα αἱματος.

Ἡ Ἐκκλησία παρῆχε καταφύγιο

Υπῆρξε, πράγματι, μιά σημαντικὴ χειρονομία τὸ γεγονός ὅτι, κατὰ τὰ σκοτεινὰ ἐκεῖνα ἔτη τοῦ φυλετικοῦ διωγμοῦ, οἱ πύλες τῶν ἐκκλησιῶν μας, τοῦ Σεμιναρίου τῆς Ρώμης, κτιρίων πού ἀνῆκαν στὴν Ἁγία Ἐ-

δρα καί τὴν ἴδια τὴν πόλη τοῦ Βατικανοῦ ἦταν ὀρθάνοιχτες γιὰ τὴν προσφορὰ καταφυγίου καί ἀσφαλείας σέ πολλοὺς Ἑβραίους τῆς Ρώμης πού κυνηγόντουσαν ἀπὸ τοὺς διώκτες τους.

Ἡ σημερινὴ ἐπίσκεψη ἀποβλέπει νά κάνει μιά σημαντικὴ συνεισφορὰ γιὰ τὴν παγίωση τῶν καλῶν σχέσεων ἀνάμεσα στίς δύο κοινότητές μας, μιμούμενοι τὸ παράδειγμα τῶσων πολλῶν ἀνδρῶν καί γυναικῶν πού ἐργάσθηκαν καί ἐργάζονται ἀκόμη σήμερα καί στίς δύο πλευρές, γιὰ τὴν ὑπερπήδηση παλαιῶν προκαταλήψεων καί τῆ διασφάλιση μιᾶς ἀκόμη εὐρύτερης καί πληρέστερης ἀναγνωρίσεως τοῦ «δεσμοῦ» ἐκείνου καί τῆς «κοινῆς ἐκείνης πατρογονικῆς πνευματικῆς κληρονομίας» πού ὑφίσταται μεταξύ Ἑβραίων καί Χριστιανῶν.

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐλπίδα πού ἐκφράζεται στὴν τέταρτη παράγραφο τῆς Συνοδικῆς Διακηρύξεως «*Nosstra Aetate*», πού μόλις προανέφερα, ἐπὶ τῶν σχέσεων τῆς Ἐκκλησίας μὲ τίς μὴ χριστιανικὲς θρησκείες. Ἡ ἀποφασιστικὴ καμπὴ στίς σχέσεις μεταξύ Καθολικῆς Ἐκκλησίας καί Ἰουδαϊσμοῦ, ὡς καί μὲ μεμονωμένους Ἑβραίους, ἐπῆλθε χάρις σ' αὐτὴ τὴ συνοπτικὴ ἀλλὰ οὐσιαστικὴ παράγραφο.

Εἴμαστε ὅλοι ἐνήμεροι ὅτι, μεταξύ τοῦ πλουτοῦ πού ἐμπεριέχεται στὴν ἀριθ. 4 παράγραφο τῆς «*Nosstra Aetate*», τρία σημεῖα εἶναι ἰδιαίτερα ἐπίκαιρα. Θὰ ἐπιθυμοῦσα νά τὰ ὑπογραμμίσω ἐδῶ, ἐνώπιόν σας, κάτω ἀπ' αὐτές τίς μοναδικές, πράγματι, συνθήκες.

Ὁ δεσμός μὲ τὸν Ἰουδαϊσμό

Τὸ πρῶτο εἶναι ὅτι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἀνακαλύπτει τὸν «δεσμό» τῆς μὲ τὸν Ἰουδαϊσμό διὰ τῆς «διερευνησεως τοῦ δικοῦ της μυστηρίου». Ἡ Ἑβραϊκὴ θρησκεία δὲν εἶναι «ξένη» γιὰ μᾶς, ἀλλὰ, κατὰ κάποιον τρόπο εἶναι «οὐσιαστικὴ» γιὰ τὴ θρησκεία μας. Μὲ τὸν Ἰουδαϊσμό, συνεπῶς, ἔχουμε μιά σχέση, ὅμοια τῆς ὁποίας δὲν ἔχουμε μὲ καμιὰ ἄλλη θρησκεία. Εἴθε οἱ πολυαγαπημένοι μας ἀδελφοί καί, κατὰ κάποιον τρόπο, θὰ μπορούσε νά εἰπωθεῖ ὅτι εἴθε οἱ πρεσβύτεροι ἀδελφοί μας.

Τὸ δεύτερο σημεῖο πού παρατηρεῖται ἀπὸ τὴ Σύνοδο εἶναι ὅτι πῶς καμιὰ προγονικὴ ἢ συλλογικὴ εὐθύνη δὲν δύναται νά ἀποδοθεῖ στοὺς Ἑβραίους σάν λαὸ γιὰ «ὅ,τι συνέβη κατὰ τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ». Οὔτε ἀδιάκριτα πρὸς τοὺς Ἑβραίους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, οὔτε πρὸς ἐκείνους πού ἐζήσαν μετὰ ἢ πρὸς ἐκείνους τῆς σημερινῆς περιόδου. Γιὰ τοῦτο, κάθε προβαλλόμενη θεολογικὴ δικαιολογία γιὰ μέτρα ἀσκήσεως διακρίσεων ἢ, ἀκόμη χειρότερα, γιὰ πράξεις διωγμῶν, εἶναι ἀνυπόστατη. Ὁ Κύριος θὰ κρίνει τὸν καθένα «σύμφωνα μὲ τὰ ἔργα του», τὸσο τοὺς Ἑβραίους ὅσο καί τοὺς Χριστιανούς.

Τὸ τρίτο σημεῖο πού ἐπιθυμῶ νά τονίσω στὴ διακήρυξη τῆς Συνόδου εἶναι ἀπόρροια τοῦ δευτέρου. Ἐχοντας ἐπίγνωση τῆς ταυτότητάς τῆς Ἐκκλησίας μας, δὲν εἶναι νόμιμος ὁ ἰσχυρισμός ὅτι οἱ Ἑβραῖοι ἔχουν «ἀποκηρυχθεῖ ἢ καταρασθεῖ», ὡς αὐτὸ νά διδάσκειται ἢ νά μπορεῖ νά ἐξαχθεῖ ἀπὸ τίς ἱερές γραφές τῆς Παλαιᾶς ἢ τῆς Καινῆς Διαθήκης. Πράγματι, ἡ Σύνοδος ἔχει ἤδη ἐκφρασθεῖ μέσα ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ κείμενο τῆς «*Nosstra Aetate*», ὅπως ἐπίσης μέσω τοῦ δογματικοῦ καταστατικοῦ *Lumen Gentium*, ἀναφερόμενο στὴν πρὸς Ρωμαίους Ἐπιστολὴ τοῦ Ἁγίου Παύλου ὅτι, εἶναι ἀγαπητοὶ ἀπὸ τὸν Θεό, ὁ ὁποῖος τοὺς κάλεσε διὰ ἀμετάκλητης προσκλήσεως.

«Εἴθε οἱ πρεσβύτεροι ἀδελφοί μας»

Πάνω σ' αὐτές τίς πεποιθήσεις ἐδράζονται οἱ σημερινές σχέσεις μας. Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτῆς τῆς ἐπισκέψεώς μου στὴ συναγωγή σας, ἐπιθυμῶ νὰ τίς ἐπαναβεβαιώσω καί νὰ διακηρύξω τὴν παντοτινὴ ἀξία τους.

Διότι αὐτὴ εἶναι ἡ ἔννοια πού πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ στὴν ἐπίσκεψή μου πρὸς ἐσᾶς, τοὺς Ἑβραίους τῆς Ρώμης.

Δέν εἶναι, βέβαια, ἐξαιτίας τῆς ὑπερπηδῆσεως τῶν διαφορῶν ἀνάμεσά μας, πού ἤλθα ἀνάμεσά σας. Γνωρίζουμε καλῶς ὅτι αὐτὸ δέν συμβαίνει.

Πρῶτα ἀπ' ὅλα κάθε μιά ἀπὸ τίς θρησκείες μας, ἔχοντας πλήρη ἐπίγνωση τῶν πολλαπλῶν δεσμῶν πού τίς ἐνώνουν καί, πρωτίστως, τοῦ «δεσμοῦ» ἐκείνου περὶ τοῦ ὁποίου μίλησε ἡ Σύνοδος, ἐπιθυμῶ νὰ ἀναγνωρισθεῖ καί νὰ γίνεи σεβαστὴ ὑπὸ τὴν ἰδιαίτερη ταυτότητά της, πέρα ἀπὸ κάθε συγκερασμὸ καί ὁποιαδήποτε ἀσαφὴ οἰκιοποίηση.

Ὁ δρόμος βρίσκεται ἀκόμη στὴν ἀρχή

Επιπλέον, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ εἰπωθεῖ: ὁ δρόμος πού ξεκινήσαμε βρίσκεται ἀκόμη στό ἀρχικό του στάδιο καί, συνεπῶς, θά ἀπαιτηθεῖ σημαντικός χρόνος, παρά τίς μεγάλες προσπάθειες πού ἤδη κατεβλήθησαν ἀπὸ ἀμφότερες τίς πλευρές, γιὰ τὴν ἀπομάκρυνση κάθε μορφῆς προκαταλήψεων, ἀκόμη καί ὑστερόβουλων, γιὰ τὴν ἀποκατάσταση κάθε μορφῆς αὐτοέκφρασης καί, συνεπῶς, νὰ παρουσιάσουμε στοὺς ἑαυτοὺς μας καί πρὸς ἄλλους, τὸ ἀληθινὸ πρόσωπο τῶν Ἑβραίων καί τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ὅπως, ἐπίσης, τῶν Χριστιανῶν καί τοῦ Χριστιανισμοῦ, σέ κάθε ἐπίπεδο παρουσιά-

σεως, διδασκαλίας καί ἐπικοινωνίας.

Ἀναφορικά μὲ αὐτὸ, ἐπιθυμῶ νὰ ὑπενθυμίσω στοὺς ἀδελφούς καί τίς ἀδελφές μου τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ὅπως καί τοὺς διαβιούντες στὴ Ρώμη, ὅτι οἱ κατευθυντήριες ὁδηγίες γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς Συνοδικῆς ἀποφάσεως σ' αὐτόν ἀκριβῶς τὸν τομέα εἶναι στὴ διάθεση καθενός, σέ δύο ἐγγράφα πού ἐκδόθηκαν ἀντιστοίχως τὸ 1974 καί τὸ 1985 ἀπὸ τὴν Ἐπιτροπὴ τῆς Ἁγίας Ἐδρας ἐπὶ τῶν θρησκευτικῶν σχέσεων μὲ τὸν Ἰουδαϊσμό. Εἶναι ζήτημα προσεκτικῆς μελέτης, ἐμβάθυνσης στὶς διδασκαλίες τους καί πρακτικῆς ἐφαρμογῆς.

Παραμένουν, ἴσως, ἀνάμεσά μας προβλήματα πού ἀνάγονται στό ἐπίπεδο πρακτικῆς καί πού ἀναμένουν τὴν ἐπίλυσή τους στό ἐπίπεδο τῶν ἀδελφικῶν μας σχέσεων. Αὐτὰ εἶναι ἀπόρροια ἀμοιβαίων παρανοήσεων αἰώνων, ὡς καί διαφορετικῶν θέσεων καί ἀπόψεων, πού δέν ἐπιλύονται εὐκόλα, πάνω σέ πολυσύνθετα καί σπουδαῖα ζητήματα.

Ὁ Ἰησοῦς - Τέκνο τοῦ Λαοῦ σας

Ολοι γνωρίζουν ὅτι ἡ οὐσιαστικὴ διαφορὰ, εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, ὑπῆρξε ἡ προσήλωση ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς Καθολικούς στό πρόσωπο καί τὴ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τῆς Ναζαρέτ, τέκνο τοῦ λαοῦ σας, ἐκ τοῦ ὁποίου γεννήθηκαν ἐπίσης ἡ παρθένος Μαρία, οἱ Ἀπόστολοι, πού ὑπῆρξαν τὸ «θεμέλιο καί οἱ στυλοβάτες τῆς Ἐκκλησίας» καί τὸ μεγαλύτερο τμῆμα τῆς πρώτης χριστιανικῆς κοινότητος. Ἀλλὰ ἡ προσήλωση αὐτὴ ἀφορᾷ τὸν χώρο τῆς πίστεως, δηλαδή, στὴν ἐλεύθερη ἀνύψωση τοῦ νοῦ

καί τῆς καρδιᾶς ὑπὸ τὴν καθοδήγηση τοῦ πνεύματος καί ποτέ δέν μπορεῖ νὰ ἀποτελέσει ἀντικείμενο ἐξωτερικῆς πιέσεως ὑπὸ ὁποιαδήποτε ἔννοια. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος γιατί ἐπιθυμοῦμε τὴν ἐμβάθυνση τοῦ διαλόγου, μὲ πνεῦμα νομιμοφροσύνης καί φιλίας, μὲ ἀλληλοσεβασμὸ τῶν ἐσώτατων πεποιθήσεων, λαμβάνοντας ὡς θεμελιώδη βάση τὰ στοιχεῖα τῆς Ἀποκαλύψεως πού ἔχουμε κοινά, ὡς μιά «σπουδαία πνευματικὴ πατρογονικὴ κληρονομιά».

Πρέπει νὰ εἰπωθεῖ, συνεπῶς, ὅτι οἱ ὁδοὶ πού διανοίχθηκαν γιὰ τὴ συνεργασία μας, ὑπὸ τὸ φῶς τῆς κοινῆς μας κληρονομιάς πού ἀντλεῖται ἀπὸ τὸ νόμο καί τοὺς προφῆτες εἶναι ποικίλες καί σπουδαῖες. Ἐπιθυμοῦμε νὰ μνημονεύσουμε πρῶτα ἀπὸ ὅλα μιά συνεργασία ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπου, τῆς ζωῆς του, ἀπὸ τῆς συλλήψεως καί μέχρι τοῦ φυσικοῦ θανάτου του, τῶν δικαιωμάτων του, τὴν ἐξέλιξή του μέσα σέ μιά κοινωνία πού δέν θά εἶναι ἐχθρική, ἀλλὰ φι-

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ε. Τάσας ὑποδέχεται τὸν Πάπα Ἰωάννη - Παῦλο Β'

«Εἴθε οἱ πρεσβύτεροι ἄδελφοί μας»

λική καί εὐνοϊκή, ὅπου θά βασιλεύει ἡ δικαιοσύνη καί ὁ-
που στό ἔθνος αὐτό, στίς διάφορες ἀνά τήν ὑψηλό ἡπεί-
ρους θά κυβερνᾷ ἡ εἰρήνη, τό σαλῶμ τό προσδοκώμενο
ἀπό τούς νομοθέτες, τούς προφῆτες καί τούς σοφούς
ἀνδρες τοῦ Ἰσραήλ.

Γενικότερα, ὑπάρχει τό πρόβλημα τῆς ἠθικῆς, ὁ μεγά-
λος τομέας τῆς ἀτομικῆς καί τῆς κοινωνικῆς ἠθικῆς. Εἵ-
μαστε ὅλοι ἐνήμεροι πόσο ὀξεία εἶναι ἡ κρίσις στό ση-
μεῖο αὐτό τήν ἐποχή πού ζοῦμε. Σέ μιά κοινωνία πού συ-
χνά χάνεται στόν ἀγνωστικισμό καί τόν ἀτομικισμό καί
πού πάσχει ἀπό τίς πικρές συνέπειες τοῦ ἀτομισμού καί
τῆς βίας, Ἑβραῖοι καί Χριστιανοί εἶναι οἱ θεματοφύλακες
καί οἱ μάρτυρες τῆς ἠθικῆς πού σημαδεύεται ἀπό τίς Δέ-
κα Ἐντολές, στήν τήρηση τῶν ὁποίων ὁ ἄνθρωπος ἀνα-
καλύπτει τήν ἀλήθεια καί τήν ἐλευθερία. Ἡ προαγωγή
μιᾶς κοινῆς περισυλλογῆς καί συνεργασίας ἐπὶ αὐτοῦ
τοῦ σημείου, ἀποτελεῖ ἓνα ἀπό τά σπουδαῖα καθήκοντα
τῆς στιγμῆς.

Τέλος, ἐπιθυμῶ νά ἀπευθύνω μιά σκέψη πρὸς τήν πό-
λη αὐτὴ ὅπου συζοῦν ἡ Καθολικὴ Κοινότητα μέ τόν Ἐπί-
σκοπό της καί ἡ Ἑβραϊκὴ Κοινότητα μέ τίς ἀρχές της καί
τόν Ἀρχιεπίσκοπο της.

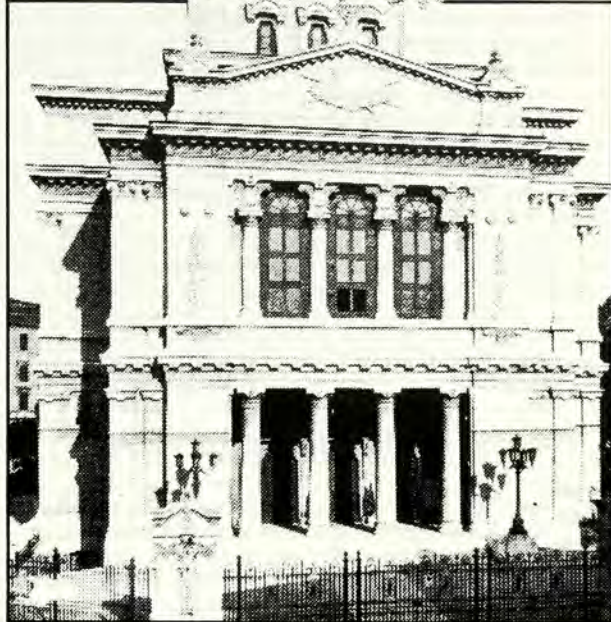
Ἄς μὴν ἀποτελέσει αὐτό μιά ἀπλή «συνύπαρξη», ἓνα
εἶδος ἀντιπαραθέσεως, διακοπτόμενη ἀπό περιορισμέ-
νες καί περιοδικές συναντήσεις, ἀλλά ἄς ἀναζωογονη-
θεῖ ἀπό ἀδελφικὴ ἀγάπη.

Τὰ προβλήματα τῆς Ρώμης εἶναι πολλά. Τό γνωρίζετε
τοῦτο καλῶς. Καθένας μας, ὑπὸ τό πρίσμα τῆς εὐλογη-
μένης κληρονομίας στήν ὁποία ἀναφέρθηκα παραπάνω,
εἶναι ἐνήμερος τῆς ὑποχρέωσής γιὰ νά ἐργασθούμε ἀ-
πό κοινού, τουλάχιστον μέχρι ἑνὸς ἐπιπέδου, γιὰ τήν ἐ-
πίλυσή τους. Ἄς ἀναζητήσουμε, κατὰ τό δυνατό, νά
πράξουμε τοῦτο ἀπό κοινού. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐπίσκεψή
μου καί ἀπὸ τὴν ἁρμονία καί τὴ γαλήνη πού ἔχουμε ἐπι-
τύχει, ἄς ἀναπηδῇ μιά καινούργια, ὑγιὲς πηγή, ὅπως
ὁ ποταμὸς πού ὁ Ἰεζεκιὴλ εἶδε νά ἀναβλύζει ἀπὸ τὴν ἀ-
νατολικὴ πύλη τοῦ Ναοῦ τῆς Ἱερουσαλὴμ, πού θά συμ-
βάλλει στήν ἀποθεραπεία τῶν πληγῶν ἀπὸ τίς ὁποῖες ὑ-
ποφέρει ἡ Ρώμη.

Πράττοντας ἔτσι, τολμῶ νά πῶ, θά παραμείνει καθέ-
νας μας πιστὸς πρὸς τὰ ἱερότερα πιστεύω του καί σέ ἐ-
κεῖνα πού βαθύτατα μᾶς ἐνώνουν καί μᾶς συνάθροισαν
ἐδῶ: πίστις στόν ἓνα Θεό, ὁ ὁποῖος «ἀγαπᾷ τούς ξένους»
καί «ἀσκεῖ δικαιοσύνην ὑπὲρ ὀρφανῶν καί σοφῶν» καί, ἐ-
πιτάσσει καί ἐμᾶς νά ἀγαπᾶμε καί νά βοηθᾶμε αὐτούς.
Οἱ Χριστιανοί διδαχθήκαμε τὴν ἐπιθυμία αὐτὴ τοῦ Κυ-
ρίου ἀπὸ τὴν Τορά, τὴν ὁποία σεῖς σεβόσατε, καί ἀπὸ
τόν Ἰησοῦ, ὁ ὁποῖος ἀνήγαγε τὴν ἀπὸ τὴν Τορά ὑπαγο-
ρευμένη ἀγάπη στίς ἀκρότατες συνέπειές της.

Τό Ἑβραϊκὸ Μουσεῖο τῆς Ἑλλάδος

Τό Ἑβραϊκὸ Μουσεῖο τῆς Ἑλλάδος — Λεωφ.
Βασιλίσσης Ἀμαλίας 36 - τηλ.: 32.31.577 — εἶναι
ἀνοικτὸ γιὰ τὸ κοινὸ κάθε μέρα ἀπὸ τίς 9 π.μ. μέ-
χρι τίς 1 μ.μ. ἐκτός Σαββάτου.

Ἐξωτερικὴ ὀψις τῆς Κεντρικῆς Συναγωγῆς τῆς Ρώμης, τὴν
ὁποία ἐπισκέφθηκε ὁ Πάπας Ἰωάννης - Παῦλος Β'.

Νεοανακαλυφθεῖσα ἀδελφότητα

Αὐτό πού ἀπομένει σέ μένα τώρα εἶναι, ὅπως καί
στήν ἀρχὴ τῆς ὁμιλίας μου, νά στρέψω τούς ὀ-
φθαλμούς καί τὸν νοῦ μου πρὸς τὸν Κύριο, νά τὸν
εὐχαριστήσω καί νά τὸν ὑμνήσω γιὰ αὐτὴ τὴ χαρμόσυνη
συνάντησή καί γιὰ τὰ ἀγαθὰ πού ἤδη ἀπορρέουν ἐξ αὐ-
τῆς, γιὰ τὴν νεοανακαλυφθεῖσα ἀδελφότητα καί γιὰ τὴ
νέα καί βαθύτερη κατανόηση ἀνάμεσά μας ἐδῶ στὴ Ρώ-
μη καί μεταξὺ Ἑκκλησίας καί τοῦ ἀπανταχοῦ Ἰουδαϊ-
σμοῦ, σέ κάθε χώρα, πρὸς ὄφελος ὅλων.

Ἐπιθυμῶ, συναιπῶς, νά πῶ μαζί μέ τὸν Ψαλμωδῶ, στήν
πρωτότυπη γλώσσα του, πού ἐπίσης ἀποτελεῖ καί δική
σας κληρονομιά:

Οντοῦ λα - Αδοναΐ κί τόβ
Κι λεολάμ χασσντό
Γιομάρ νά Γισαέλ
Κί λεολάμ χασσντό
Γιομερού νά γιρέ Αδοναΐ
Κί λεολάμ χασσντό.

★

Εὐχαριστεῖτε τὸν Κύριον διότι εἶναι ἀγαθός

Διότι αἰώνια εἶναι ἡ ἀγάπη του

Ἄς εἰπῇ παρακαλῶ ὁ Ἰσραήλ

“Ὅτι αἰωνία εἶναι ἡ ἀγάπη του”

Ἄς εἰπουν παρακαλῶ οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον

“Ὅτι αἰωνία εἶναι ἡ ἀγάπη του”.

Ἀμήν

ΣΚΟΠΟΙ καί στόχοι του Παγκόσμιου Έβραϊκού Συνεδρίου

ΤΜΗΜΑ ΤΗΣ ΙΔΡΥΤΙΚΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ
ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΕΒΡΑΪΚΟΥ
ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΤΗΝ ΓΕΝΕΥΗ ΤΟ 1936

Ένότητα παρά τη διασκόρπιση

Κατά την πενήνταστή επέτειο από της ιδρύσεώς του τό Παγκόσμιο Έβραϊκό Συνέδριο μπορεί με υπερηφάνεια να υποστηρίξει ότι αποτελεί τον πλέον αντιπροσωπευτικό διεθνή οργανισμό. Στους κόλπους του αγκαλιάζει 66 κοινότητες - κράτη, 26 συνεργαζόμενες διεθνείς οργανώσεις και συνδέεται καταστατικώς με την Παγκόσμια Σιωνιστική Όργάνωση και τη Διεθνή Μπενέ Μπερίθ.

Οι σκοποί του Παγκοσμίου Έβραϊκού Συνεδρίου προσδιορίσθηκαν άρχικά τό 1932 από τον δρ. Να-

χούμ Γκόλντμαν:

«Η δημιουργία μιάς μονίμου διευθύνσεως του έβραϊκού λαού. Στο μέσον της κατακερμάτιστης και προσωποποιημένης Έβραϊκής ζωής και της Έβραϊκής κοινότητας, ή εγκαθίδρυση μιάς πραγματικά νομότυπης και συλλογικής εκπροσωπήσεως του Έβραϊσμού, δικαιουμένης να όμιλεί έξ όνόματος των 16 εκατομμυρίων Έβραίων πρός τά έθνη και τίς κυβερνήσεις του κόσμου, ως και πρός τούς ίδιους τούς Έβραίους».

Η άπαραίτητη άλληλεγγύη και ένότητα του έβραϊκού λαού παρά την άνά την ύφήλιο διασκόρπιση διά μέσου των αιώνων, διασφάλισε πάντα την επιβίωσή του. Συχνά, όταν κάποια έβραϊκή κοινότητα σέ μία χώρα αντιμετώπιζε δεινά και ταλαιπωρίες, κάποια άλλη κοινότητα από άλλη χώρα θά προσπαθούσε να προστρέξει σέ βοήθειά της. Τό χρονικό του έβραϊκού λαού γιά άλληλοβοήθεια, άμοιβαίο ένδιαφέρον και άλληλοσυμπάρσταση είναι, πιθανόν, άπαραμίλλο.

Ό τερματισμός, όμως, του α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, άνέδειξε πολλά καινούργια κράτη και έπέφερε σημαντικές διαφοροποιήσεις στους χάρτες της Εύρώπης και της Μέσης Άνατολής. Τά συμφέροντα των έβραϊκών κοινοτήτων δέν ήταν δυνατό να προστατευθούν μέσω των «σταντανίμ», της καλοπροαίρετης παρεμβάσεως αυτοδιορισμένων έπιφανών Ιουδαίων ένώπιον των διαφόρων ήγετών. Οι Έβραϊκές κοινότητες αντιμετώπισαν ποικίλες επικίνδυνες καταστάσεις. Κατέστη δέ σαφές ότι γιά την επιβίωση και την υπεράσπιση των Έβραϊκών δικαιωμάτων, άπαιτείτο όργανωμένη και συλλογική δράση.

Ή πρώτη προσπάθεια έκπροσωπήσεως των Έβραϊ-

κών διεκδικήσεων υπό ένοποιημένη μορφή έγινε τό 1918 με την ίδρυση της Comité des Délégations Juives (Έπιτροπή Έβραϊκών Άντιπροσωπειών), προδρόμου του Π.Ε.Σ. Ό γενικός γραμματέας και μετέπειτα πρόεδρος αυτής δρ. Λέο Μότζκιν, έπεισε την Παγκόσμια Σιωνιστική Όργάνωση, πού ήταν άπασχολημένη με τη θεμελίωση μιάς μελλοντικής Έβραϊκής Έθνικής Έστίας, να συγκατατεθεί στην έκλογή ενός δημοκρατικού και ανεξάρτητου σώματος πού θά έπιλαμβάνετο γιά την επίλυση των πολιτιστικών, πολιτικών και κοινωνικών προβλημάτων στη Διασπορά. Έτσι, στό 19ο Σιωνιστικό Συνέδριο κάλεσε τούς Σιωνιστές και τίς διάφορες σιωνιστικές όμάδες να συμμετάσχουν στό έκκολαπτόμενο Παγκόσμιο Έβραϊκό Συνέδριο.

Οί βάσεις γιά τό ξεκίνημα τέθηκαν σέ κίνηση.

Τόν Δεκέμβριο 1918 τό Άμερικανικό Έβραϊκό Συνέδριο, υπό την ήγεσία των: Στέφαν Βάις, Λούις Μπραντέις και Τζούλιαν Μάκ, άποφάσισε όπως:

«Άμέσως μετά την εγκαθίδρυση της ειρήνης... θά δώσει έντολή στην εύρωπαϊκή αντιπροσωπεία του να πάρει όλα τά άπαραίτητα μέτρα γιά τη σύγκληση ενός Παγκοσμίου Έβραϊκού Συνεδρίου».

Σκοποί και στόχοι του Π.Ε.Σ.

Ο Λέο Μότζκιν

Προπαρασκευαστικά βήματα

Το 1927 συνήλθαν στη Ζυρίχη 65 ήγετικές εβραϊκές προσωπικότητες από 13 χώρες, εκπροσωπώντας 43 οργανώσεις και οργανισμούς, για τη δημιουργία ενός συντονιστικού πλαισίου που θα ενεργοποιείτο για την υπεράσπιση των Έβραϊκών δικαιωμάτων, όσαςκις ανέκυπτε ανάγκη.

Μετά το 17ο Σιωνιστικό Συνέδριο το 1931, έπειτα από πρόταση του Αμερικανικού Έβραϊκού Συνεδρίου, διορίστηκε μία προσωρινή επιτροπή υπό την προεδρία του δρ. Στέφαν Βάις για την κινητοποίηση μιάς οργανωμένης Έβραϊκής αλληλεγγύης κατά της ναζιστικής απειλής και των πολλαπλασιαζομένων φυλετικών και θρησκευτικών διακρίσεων στην Εύρωπη.

Τό 1932 διοργανώθηκε στη Γενεύη από τον δρ. Ναχούμ Γκόλντμαν Προπαρασκευαστική Διάσκεψη, με τη συμμετοχή 94 εκπροσώπων από 17 χώρες. "Ένας αριθμός έθνικών Έβραϊκών οργανισμών, όπως οι: American Jewish Committee (Αμερικανική Έβραϊκή Επιτροπή), Alliance Israélite Universelle (Διεθνής Ισραηλιτική Συμμαχία), Board of Deputies of British Jews (ΚΙΣ Βρετανίας), Central - Verein Deutscher Staatsbuerger Juedischen Glaubens (Κεντρικό - Ισραηλιτικό Συμβούλιο Γερμανίας), άρνήθηκαν να συμμετάσχουν προκαλώντας τον δρ. Βάις να απευθύνει έκκληση για «**τό δικαίωμα μιάς ανοικτής και ελεύθερης συνδιασκέψεως και της πλήρους δημοσίας συζητήσεως των έβραϊκών προβλημάτων και στόχων**». Ο Τζόσεφ Σπρίνζακ διακήρυξε έξ ονόματος της «**Βάαντ Λεουμί**» (Εθνικής Διοικήσεως) ότι η Παλαιστίνη πρέπει να συμμετάσχει στο Π.Ε.Σ. «**καθότι έχει ανάγκη μιάς ισχυρής και αποτελεσματικής Έβραϊκής κοινότητας στη Διασπορά, η δε Διασπορά έχει ανάγκη ενός ισχυρού Έβραϊκού κέντρου στην Παλαιστίνη**».

Κατά την περίοδο της β' Προπαρασκευαστικής Διασκέψεως στη Γενεύη, τον Σεπτέμβριο 1933, οι ναζί ήταν ήδη στην αρχή στη Γερμανία. Ο θάνατος του Λέο Μότζκιν τον Νοέμβριο 1933, (τόν οποίο διαδέχθηκε ο δρ. Γκόλντμαν), έπεσκίασε τις εργασίες της γ' Προπαρασκευαστικής Διασκέψεως που έλαβε χώρα και πάλι στη Γενεύη τον Απρίλιο 1934. Αυτή τη φορά παρέστησαν εκπρόσωποι από 20 χώρες, όλα τα σιωνιστικά κόμματα και μία επιβλητική αντιπροσωπεία από την Παλαιστίνη. Ύψιστη πρωτεριότητα στη σκέψη όλων ήταν η κατάσταση στη Γερμανία. Τό γεγονός αυτό υποχρέωσε τον δρ. Βάις να κατακρίνει την έλλειψη Έβραϊκής ενότητας και ετοιμότητας:

«Σάν λαός δέν έχουμε ακόμη συλλάβει τό συναίσθημα της συλλογικής υπευθυνότητας και καθήκοντος, σέ μία στιγμή ύψιστης δοκιμασίας... Τή στιγμή αυτή ή αύταπάτη ισοδυναμεί μέ αυτοαναισθησία... Κάθε σχέδιο και κάθε στόχος πού σχετίζεται μέ την άμεση παροχή βοήθειας, προβληματίζει τή σωφροσύνη και προκαλεί τήν αυτοκαταφρόνηση εκείνων πού θέλουν νά θεωρούνται σοφοί. Ακόμη, κατεβλήθησαν προσπάθειες γιά τήν άποσιώπηση (μή Έβραϊκών) διαμαρτυριών».

Παρ' όλα τό εμπόδια, αποφασίσθηκε ή σύγκληση ενός Συνεδρίου, οί κύριοι οργανωτικοί στόχοι του οποίου ήταν:

1. Ένα μόνιμο, δημοκρατικά εκλεγμένο σώμα, εκπροσωπούν τούς άνά τόν κόσμο Έβραίους πού επιθυμούν νά αποτελέσουν τμήμα αυτού.
2. Νά υπερασπίζεται, έξ ονόματος όλου του Έβραϊσμού, τά κοινά αυτού συμφέροντα.
3. Κατ' ούδένα τρόπο δέν θά άναμειχθεί στην πολιτική και τή ζωή των μεμονωμένων έβραϊκών κοινοτήτων.
4. Καμιά ενέργεια δέν θά άναληφθεί ύπέρ των Έβραίων οίασδήποτε χώρας, προτου έννημερώσουν αυ-

Ο Ραββίνος δρ. Στέφαν Βάις, συνιδρυτής και πρώτος πρόεδρος του Π.Ε.Σ.

τούς, (έκτός περιπτώσεων που τοῦτο ἀποδειχθεῖ ἀνέφικτο).

5. Θέματα θρησκευτικῆς φύσεως θά τελοῦν ἐκτός τῆς ἀρμοδιότητος τοῦ Π.Ε.Σ.

Ἡ ἰδρυτικὴ Συνδιάσκεψις συνήλθε στὴ Γενεὺς τὸν Αὐγούστου 1936. Οἱ 280 ἀντιπρόσωποι, ἐκπροσωποῦντες τοὺς Ἑβραίους 32 χωρῶν, ἐκλέχθησαν μὲ ἀμεση φυσικὴ ψηφοφορία ἀπὸ τῆς ἐβραϊκῆς κοινοτικῆς ἀρχῆς κάθε χώρας. Ἡ ἐπιβλητικὴ κατάστασις τῶν ὀνομάτων τῶν ἀντιπροσώπων περιελάμβανε διακεκριμένους Ἑβραίους ἡγέτες, τὰ ὀνόματα τῶν ὁποίων καλύπτουν τῆς σελίδες τῆς σύγχρονης ἐβραϊκῆς ἱστορίας καὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους σήμερα πολὺ λίγοι εἶναι στὴ ζωὴ.

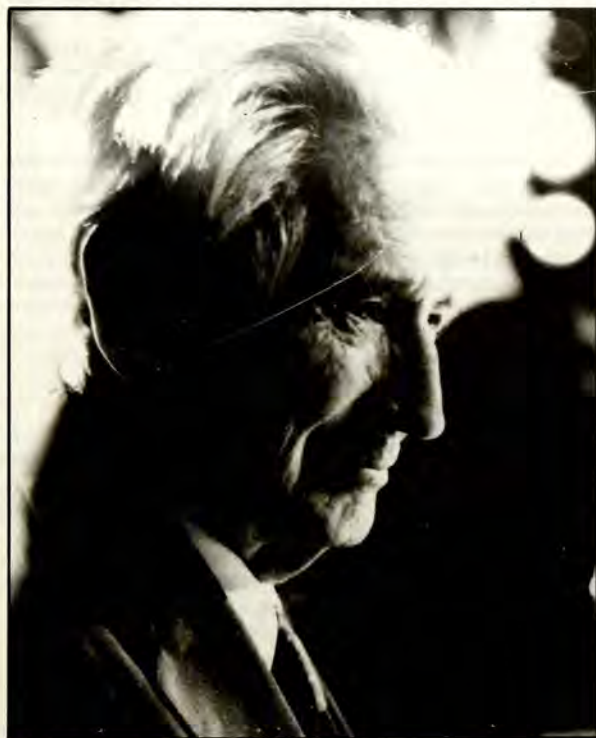
Ὁ δικαστὴς **Τζούλιαν Μάκ** ἐξελέγη ἐπίτιμος πρόεδρος, ὁ δρ. **Στέφαν Βαῖς** πρόεδρος τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς, ὁ δρ. **Ναχούμ Γκόλντμαν** πρόεδρος τῆς Διοικούσης Ἐπιτροπῆς καὶ ὁ **Λούις Λίπσκυ** πρόεδρος τοῦ Κεντρικοῦ Συμβουλίου.

Ἀποχαιρετῶντας τὴ Συνδιάσκεψις ὁ δικαστὴς Μάκ, εἶπε:

«Θέσαμε ἓνα βαθὺ καὶ στερεὸ θεμέλιο... πάνω σ' αὐτὸ τὸ θεμέλιο πρέπει νὰ ἀνεγείρουμε ἓνα οἰκοδόμημα ποὺ θά ἐκπροσωπεῖ ὁλόκληρο τὸν Ἑβραϊσμό, στὸ ὁποῖο, τελικὰ θά συμμετάσχει ὁλόκληρος ὁ Ἑβραϊσμός».

Ὁλοκαύτωμα καὶ ἀναγέννησις

Μία ἀποδεκατισμένη ἀλλὰ ἐνωμένη ἀντιπροσωπεία τοῦ Ἑβραϊσμοῦ συνήλθε στὸ Μοντράι τὸν Ἰούλιο 1948 γιὰ τὴ 2ῃ Γενικὴ Συνδιάσκεψις τοῦ Π.Ε.Σ., φέροντες ἀκόμη στὴν καρδιά νωπὲς τῆς πληγῆς

Ὁ δρ. **Ναχούμ Γκόλντμαν**, συνιδρυτὴς καὶ δεῦτερος πρόεδρος τοῦ Π.Ε.Σ.

τοῦ Ὁλοκαυτώματος, ἀλλὰ ὑπερήφανοι καὶ περιχαρεῖς γιὰ τὴν ἀναγέννησις τοῦ λαοῦ τους στὸ κράτος τοῦ Ἰσραήλ.

Τὸ Συνέδριο διαιρεῖτο ἤδη σὲ τρία τμήματα: στὴν Ἀμερικὴ, τὴν Εὐρώπῃ καὶ τὸ Ἰσραήλ. Παραρτήματα τοῦ ΠΕΣ ἢ ἐπιτροπὲς λειτουργοῦσαν σὲ ἀρκετὲς χώρες (Βρετανία, Κίνα, Γαλλία, Ὁλλανδία, Οὐγγαρία, Ρουμανία καὶ Σουηδία), τὰ κεντρικὰ ἀντιπροσωπευτικὰ ὄργανα τῶν ὁποίων δὲν εἶχαν ἀκόμη προσχωρήσει σ' αὐτό. Ἡ Συνδιάσκεψις ἀριθμοῦσε 233 ἀντιπροσώπους ἀπὸ 33 χώρες καὶ περιελάμβανε τοὺς ἐκπροσώπους τῶν δύο ἄλλων μελῶν ὁργανώσεων. Ἀντιπροσωπεῖες συμπαραστάσεως παρέστησαν ἀπὸ τὸ Board of Deputies of British Jews τὸ C.R.I.F. Γαλλίας, τὴν Παγκόσμια Ὁμοσπονδία Σεφαραδιτῶν Ἰσραηλιτῶν, τὴ Mosaika Forsamlingen τῆς Δανίας καὶ τὴ Σουηδία.

Στὸ βραχὺ πεντατὲς διάστημα μέχρι τὴν 3ῃ Γενικὴ Συνδιάσκεψις τῆς Γενεὺς τὸ 1953, πολλὲς σημαντικὲς ἀλλαγὲς ἔλαβαν χώρα. Οἱ συμμετοχὲς πολλαπλασιάσθηκαν σημαντικά, ἀλλὰ ἡ ἀπουσία συμμετοχῶν ἀπὸ Βουλγαρία, Κίνα, Τσεχοσλοβακία, Οὐγγαρία, Πολωνία καὶ Γερμανικὴ Λαϊκὴ Δημοκρατία προκάλεσε βαθύτατη λύπη. Ἐκτός τῆς 35μελοῦς Ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς, ἐξελέγει ἓνα πενταμελὲς Γενικὸ Συμβούλιο.

Ἡ 4ῃ Γενικὴ Συνδιάσκεψις ποὺ συνήλθε τὸ 1959 στὸ Κοινοβούλιο τῆς Σουηδίας, ὑπῆρξε μιά ἀκόμη μεγαλύτερη συνάθροιση. Συμμετείχαν 269 ἀντιπρόσωποι ἀπὸ 41 χώρες, συνεργαζόμενες ὁργανώσεις καὶ παρατηρητές. Παρέστησαν ἐπίσης ἐκπρόσωποι τοῦ ΟΗΕ, τῆς Διεθνούς Ὁργανώσεως Ἑργασίας, καὶ 24 κυβερνήσεων. Ἡ μόνη ὁμως ἀνατολικοευρωπαϊκὴ κοινότητα ποὺ συμμετείχε ἦταν τῆς Πολωνίας, μὲ 4μελὴ ἀντιπροσωπεία παρατηρητῶν.

Μιά πλατεῖα παρουσίασις τῆς ἐβραϊκῆς ἐνότητος

Η τεράστια κεντρικὴ αἴθουσα τοῦ Palais de Congress τῶν Βρυξελλῶν γέμισε ἀσφυκτικά κατὰ τὴν 5ῃ Γενικὴ Συνδιάσκεψις τοῦ 1966. Ἀπὸ τῆς 52 χωρῆς μέλη, 45 ἀπέστειλαν ἀντιπροσώπους. Μεταξὺ τῶν προσκεκλημένων συμπεριλαμβάνοντο ἐκπρόσωποι ἐκκλησιῶν, τοῦ ΟΗΕ, τῆς Διεθνούς Ὁργανώσεως Ἑργασίας, τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης, τῆς ΕΟΚ καὶ 28 κυβερνήσεων.

Κατὰ τὴ Συνδιάσκεψις αὐτὴ υἱοθετήθηκε ἓνα νέο καταστατικὸ καὶ ἀλλάξε ἡ δομὴ τοῦ Π.Ε.Σ. Ἡ Συνδιάσκεψις ἐκτός ἀπὸ τὸν πρόεδρο δρ. Γκόλντμαν, ἐξέλεξε τοὺς ἐπιτίμους ἀντιπροέδρους: τὸν δρ. Ἰσραὴλ Γκολντστάιν καὶ τὴν μαρκησία τοῦ Reading Εὐᾶ, τοὺς προέδρους τῶν περιφερειακῶν Ἐκτελεστικῶν Ἐπιτροπῶν: Λόρδο Σήφ (Εὐρώπη), δρ. Μῶυς Γκόλντμαν (Νότιο Ἀμερικὴ), Καθηγητὴ Ἀριε Ταρτακόβερ (Ἰσραήλ), καὶ τοὺς ἀντιπροέδρους: δρ. Ἀστερ Μάγιερ (Εὐρώπη), δρ. Ἰσαάκ Γκολντενμπέργκ (Ἀργεντινὴ) καὶ δρ. Μῶυς Κάουφμαν (Βραζιλία).

Ἑδραίωσις τοῦ Π.Ε.Σ.

Η 6ῃ Γενικὴ Συνδιάσκεψις τοῦ Π.Ε.Σ. συνήλθε τὸν Φεβρουάριο 1974 στὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ παρέστησαν ἀντιπρόσωποι ἀπὸ 58 χώρες. Συμμετείχαν ἐπίσης 24 συνεργαζόμενες ὁργανώσεις, συμπεριλαμβανόμενες

νομένων 17 εκπροσώπων εβραϊκών νεολαιών. Το British Board of Deputies κατέστη επιτέλους πλήρες μέλος. Το γαλλικό τμήμα του Π.Ε.Σ. εξάλλου συμπεριλάμβανε 25 εβραϊκές οργανώσεις και τα περισσότερα από τα περιφερειακά διοικητικά συμβούλια (consistories). Τέθηκαν οι βάσεις για μία ειδική συνεργασία ανάμεσα στο Π.Ε.Σ. και την Παγκόσμια Σιωνιστική Οργάνωση.

Στην Έκτελεστική εκλέχθηκαν οι: δρ. Ναχούμ Γκόλντμαν πρόεδρος, δρ. Νισσήμ Γκόν, Ραββίνος δρ. Άρθουρ Χέρτζμπεργκ, Σάμ Νόρις, Ραββίνος δρ. Γιοαχίμ Πρίντζ και Έζρα Σαπίρο αντιπρόεδροι, Φίλιπ Κλάτσνικ πρόεδρος Διοικητικού Συμβουλίου, Λέων Ντούλτσιν πρόεδρος Γενικής Συνελεύσεως, Πίνχας Σαπίρ πρόεδρος Παγκοσμίου Σιωνιστικής Οργανώσεως. Περιφερειακοί πρόεδροι οι: Έντγκαρ Μπρόνφμαν - Βορείου Α-

Ο κ. Φίλιπ Κλάτσνικ, τρίτος πρόεδρος του Π.Ε.Σ.

μερικής, Γκρεγκόριο Φαϊγκόν - Λατινικής Αμερικής, Λόρδος Φίσερ - Ευρώπης, Γιτσακ Κόρν - Ισραήλ, Σόλ Καϊνή - ταμίας και δρ. Γκ. Ρήγκνερ - γενικός γραμματέας.

Ο δρ. Ναχούμ Γκόλντμαν ανακοίνωσε ότι δέν προτίθεται να υπηρετήσει ολόκληρη τη θητεία του ως πρόεδρος.

Τόν Νοέμβριο 1976, κατά τη σύνοδο του Διοικητικού Συμβουλίου στη Γενεύη, τό Π.Ε.Σ. έόρτασε την 40η επέτειο από της ιδρύσεώς του.

Έτη μεταβατικής περιόδου

Κατά τη σύνοδο της Γενικής Συνελεύσεως του 1977 στην Ουάσιγκτον ο δρ. Γκόλντμαν παραιτήθηκε από την προεδρία και εξελέγει διά βοής στο αξίωμα του ιδρυτού προέδρου, αξίωμα πού δημιουργήθηκε ειδι-

κώς προς τιμήν του. Παρουσία 250 εκπροσώπων από τις πέντε ήπειρους και μιάς πολυπρόσωπης αντιπροσωπείας από την Ανατολική Ευρώπη πού ήρθαν επί τούτου για να τιμήσουν τόν άπερχόμενο πρόεδρο, ανακηρύχθηκε σέ ιδρυτή - πρόεδρο του Π.Ε.Σ. Μεταξύ των προσωποκοτήτων πού παρέστησαν ήσαν οι: Τζίμυ Κάρτερ, πρόεδρος ΗΠΑ, Σάυρους Βάνς, ύπουργός Έξωτερικών ΗΠΑ, Χένρυ Κίσιντζερ, π. ύπουργός Έξωτερικών ΗΠΑ, Σίμον Βείλ, ύπουργός Υγείας Γαλλίας, δρ. Γιοσέφ Μπούργκ, ύπουργός Έσωτερικών Ισραήλ.

Η Γενική Συνέλευση εξέλεξε όμόφωνα τον κ. Φίλιπ Κλάτσνικ ως πρόεδρο του Π.Ε.Σ. Τόν Νοέμβριο 1979 μετά τόν διορισμό του από τόν πρόεδρο Κάρτερ ως ύπουργό Έμπορίου ΗΠΑ, ο κ. Κλάτσνικ ζήτησε και έλαβε άδεια από τά προεδρικά του καθήκοντα. Οι δικαιοδοσίες και οι ύποχρεώσεις του προέδρου του Π.Ε.Σ. εκχωρίστηκαν προσωρινά στους προέδρους των περιφερειακών τμημάτων, μέ επικεφαλής τόν κ. Έντγκαρ Μπρόνφμαν. Τό 1979 τό South African Jewish Board of Deputies (Κ.Ι.Σ. Νοτίου Αφρικής) κατέστη πλήρες μέλος του Π.Ε.Σ. και τό Διοικητικό Συμβούλιο ύποδέχθηκε στό ΠΕΣ τό Central Council of Jewish Communities of Morocco (Κ.Ι.Σ. Μαρόκου), την πρώτη κοινότητα - μέλος από Άραβική χώρα.

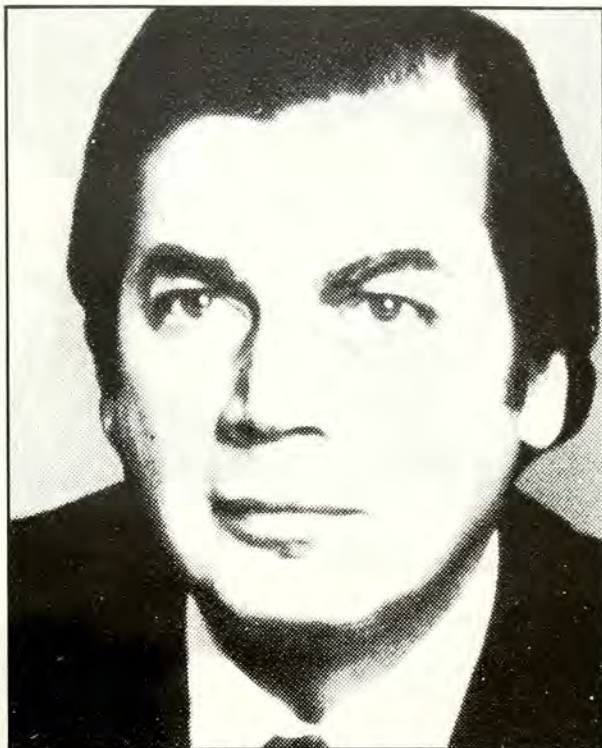
Κατά τό 1980 τά σημαντικότερα γεγονότα στό Π.Ε.Σ. από όργανωτικής άπόψεως ήταν: επικύρωση από τό Διοικητικό Συμβούλιο αίτήσεως προσχωρήσεως του Κ.Ι.Σ. Ούγγαρίας. Μέ πρωτοβουλία του κ. Ίζη Λάιμπλερ προέδρου του Έκτελεστικού Έβραϊκού Συμβουλίου Αυστραλίας, ιδρύθηκε ή Ένωση Ασίας - Ειρηνικού και συμπεριέλαβε τις Έβραϊκές κοινότητες της Αυστραλίας, Νέας Ζηλανδίας, Ινδίας, Σιγκαπούρης, Χόνγκ Κόνγκ, Ταϊλάνδης, Φιλιππίνων, Ιαπωνίας και Κορέας. Ο βουλευτής κ. Γκρέβυλ Τζάννερ πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. Αγγλίας, κατέλαβε τη θέση στό Διοικητικό Συμβούλιο του Π.Ε.Σ. του αποβίωσαντος λόρδου Φίσερ.

Τά γραφεία του Ισραηλινού Τμήματος μεταφέρθηκαν από τό Τέλ - Αβίβ στην Έρουσαλήμ, τονίζοντας τούς δεσμούς του Π.Ε.Σ. μέ την πρωτεύουσα του Ισραήλ και πνευματικού κέντρου όλοκληρου του Έβραϊκού λαού. Κατά τη σύνοδο της Έκτελεστικής Έπιτροπής στό Λονδίνο εξελέγησαν για τό αξίωμα του ταμία από κοινού ο κ. Μέντελ Καπλάν από τη Νότιο Αφρική και ή κ. Ράγια Γιαγκλόμ από τό Ισραήλ.

Συνέχιση και αλλαγή

Τόν Ιανουάριο 1981 συνήλθε στην Έρουσαλήμ ή 7η Γενική Συνδιάσκεψη του Π.Ε.Σ. μέ τη συμμετοχή 665 αντιπροσώπων και παρατηρητών από 48 χώρες, 2 διεθνών όργανισμών και 14 διεθνών συνεργαζομένων όργανώσεων. Κατά την έναρκτηρία σύνοδο, την κατάμεστη αίθουσα «Μπινγιανέ Αουμά» οι συμμετέχοντες και οι προσκεκλημένοι παρακολούθησαν μία εξαίρετη συναυλία της Φιλαρμονικής Όρχήστρας του Ισραήλ υπό τη διεύθυνση του κ. Ζούμπιν Μέττα. Χαιρετισμούς άπήμνηναν ο πρόεδρος του Ισραηλινού τμήματος δρ. Σ. Άμπράμοφ, ο Δήμαρχος της Έρουσαλήμ κ. Τέντυ Κόλλεκ και ο έκτελών καθήκοντα προέδρου κ. Έντγκαρ Μπρόνφμαν.

Πρώτο θέμα των έργασιών της Συνδιασκέψεως την επόμενη μέρα ήταν ή εκλογή προέδρου. Ώς πρόεδρος του Π.Ε.Σ. εξελέγη διά βοής ο κ. Μπρόνφμαν.

Ο κ. Έντγκαρ Μπρόνφμαν, τέταρτος πρόεδρος του Π.Ε.Σ.

Υπό τη νέα του ιδιότητα ο κ. Μπρόνφμαν, συνοδευόμενος συχνά από τον έκτελεστικό διευθυντή του Π.Ε.Σ. κ. Ισραήλ Σίνγκερ, επισκέφθηκε πολλές χώρες για να συναντήσει τα μέλη του Π.Ε.Σ. και να συνομιλήσει με αρχηγούς κρατών, κυβερνητικούς αξιωματούχους, νομοθέτες, δημοτικούς αρχόντες, εκκλησιαστικούς παράγοντες, ακαδημαϊκούς και εκπροσώπους του εμπορικού κόσμου. Πολλά από τα ταξίδια αυτά έγιναν σε χώρες οι οποίες δεν διατηρούν διπλωματικές σχέσεις ή διακρίνονται έχθρικά προς το Ισραήλ.

Τό αυξανόμενο κύρος του Συνεδρίου διεθνώς πιστοποιείται και από την πρόσκληση του προέδρου Ρήγκαν τό 1983 προς τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου να επισκεφθούν τον Λευκό Οίκο.

Γιά πρώτη φορά από του θανάτου του δρ. Ναχούμ Γκόλντμαν τό 1982, τό Διοικητικό Συμβούλιο συνήλθε στην Ουάσιγκτον για να σχεδιάσει ένα πρόγραμμα πολιτικής δράσης και να λάβει οργανωτικά και οικονομικά μέτρα, ώστε να καταστεί δυνατή ή συνέχιση των παραδόσεων των ιδρυτών του Π.Ε.Σ. σε συνδυασμό με τη ζωτικότητα και την αποτελεσματικότητα που απαιτεί ή σύγχρονη τεχνολογική εποχή.

Κατά τη Σύνοδο του Λονδίνου, 30 Ιουνίου 1983, ή Έκτελεστική πρότεινε ριζικές αλλαγές στη Διοίκηση του Π.Ε.Σ.

Η έδρα του Συνεδρίου μεταφέρθηκε στη Νέα Υόρκη και έκτελεστικός διευθυντής ανέλαβε ο κ. Ισραήλ Σίνγκερ μετά την παραίτηση του Γεν. Γραμματέα κ. Γκέρχαρτ Ρήγκνερ, ο οποίος υπηρέτησε τό Π.Ε.Σ. μέ επιτυχία και άφοσίωση επί 45 χρόνια. Ο δρ. Ρήγκνερ έξελέγει

συμπρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου.

Η 8η Γενική Συνδιάσκεψη συνήλθε στην Ίερουσαλήμ, 27 - 30 Ιανουαρίου 1986. Η εύρεία και ποικιλόμορφη συμμετοχή εκπροσώπων από τίς πέντε ήπείρους, μαρτυρεί την καταξίωση και την οικουμενικότητα του ΠΕΣ στον Έβραϊκό κόσμο. Παρέστησαν εκπρόσωποι από τη Βόρειο, Κεντρική και Νότιο Άμερική, Καραϊβική, Ισραήλ, Δυτική Εύρώπη, Αυστραλία, Χόνγκ Κόνγκ, Ινδία, Ιαπωνία, Σρί Λάνκα, Φιλιππίνες, Νότιο Άφρική, Κένυα, Ζάμπια, Αίγυπτο, Μαρόκο, Βουλγαρία, Γιουγκοσλαβία, Λαϊκή Γερμανική Δημοκρατία, Κύπρο, Τουρκία, Ούγγαρια, Πολωνία, Ρουμανία.

Πρόεδρος επανεξελέγει διά βοής ο κ. Έντγκαρ Μπρόνφμαν. Τό CRIF (Κ.Ι.Σ. Γαλλίας) προσχώρησε επίσης στην οίκογένεια του Παγκοσμίου Έβραϊκού Συνεδρίου.

Τό Παγκόσμιο Έβραϊκό Συνέδριο έδραιωμένο ως ο δημοκρατικά εκλεγμένος εκπρόσωπος των ανά τον κόσμο Έβραϊκών κοινοτήτων και οργανώσεων, προσβλέπει τώρα στο μέλλον. Θά εξακολουθήσει:

Νά αγωνίζεται υπέρ των δικαιωμάτων των Έβραίων για ισότητα, αλλά και του νά διαφέρουν.

Νά αποτελεί τον ζωντανό σύνδεσμο ανάμεσα στο Ισραήλ και τη Διασπορά.

Νά εκφράζει τίς οικουμενικές και τίς ιδιαίτερες αξίες άξίες του Ιουδαϊσμού.

Νά αποτελεί τό σύμβολο της έβραϊκής πολυμορφίας αλλά και ένότητας.

Πρόεδροι του Π.Ε.Σ.

1936 - 1949: Ραββίνος δρ. Στέφαν Σ. Βάις.

1949 - 1953: (έκτελών χρέη προέδρου) δρ. Ναχούμ Γκόλντμαν.

1953 - 1977: Δρ. Ναχούμ Γκόλντμαν, (ιδρυτής - πρόεδρος 1977 - 1982).

1977 - 1979: Φίλιπ Μ. Κλάτσνικ.

1979 - 1981: (έκτελών χρέη προέδρου) Έντγκαρ Μ. Μπρόνφμαν.

1981 - Έντγκαρ Μ. Μπρόνφμαν.

Συνδιασκέψεις του Π.Ε.Σ.

(Προπαρασκευαστικές διασκέψεις: 1932, 1933, 1934)

1936 8 - 15 Αύγουστου, Γενεύη, Ιδρυτική Συνδιάσκεψη.

1944 28 - 30 Νοεμβρίου, Άτλάντα ΗΠΑ, Έκτακτη Διάσκεψη Πολέμου.

1948 27 Ιουνίου - 6 Ιουλίου, Μοντραί, 2η Γενική Συνδιάσκεψη.

1953 4 - 11 Αύγουστου, Γενεύη, 3η Γενική Συνδιάσκεψη.

1959 2 - 12 Αύγουστου, Στοκχόλμη, 4η Γενική Συνδιάσκεψη.

1966 31 Ιουλίου - 9 Αύγουστου, Βρυξέλλες, 5η Γενική Συνδιάσκεψη.

1975 3 - 10 Φεβρουαρίου, Ίερουσαλήμ, 6η Γενική Συνδιάσκεψη.

1981 18 - 22 Ιανουαρίου, Ίερουσαλήμ, 7η Γενική Συνδιάσκεψη.

1986 27 - 30 Ιανουαρίου, Ίερουσαλήμ, 8η Γενική Συνδιάσκεψη.

Σκοποί καί στόχοι τοῦ Π.Ε.Σ.

Ὁ δρ. Γκέρχαρντ Ρήγκνερ.

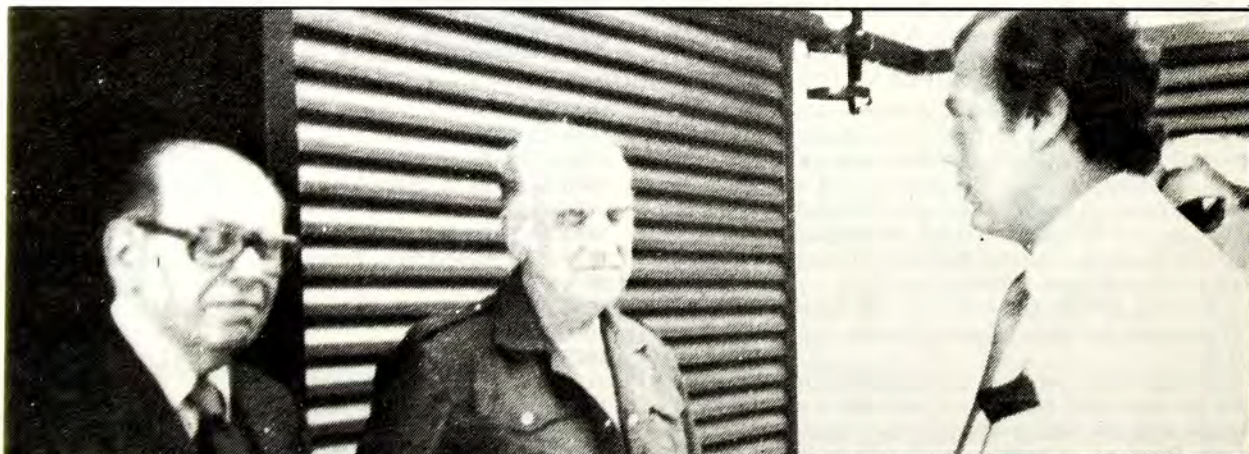
Ὁ κ. Ἰσραὴλ Σίγγερ

Ἡ Διοίκηση τοῦ Π.Ε.Σ. - 1986

Πρόεδρος
Ἐπίτιμος Πρόεδρος
Γενικός Γραμματέας
Πρόεδρος Διοικ. Συμβουλίου
Συμπρόεδρος Διοικ. Συμβουλίου
Πρόεδρος Γενικῆς Συνέλευσης
Πρόεδρος Παγκόσμιας
Σιωνιστικῆς Ὁργανώσεως
Ταμίας
Ἀν. Ταμίας
Ἀν. Ταμίας (Εὐρώπη)
Ἀντιπρόεδροι

Ἐντγκαρ Μ. Μπρούφμαν (Νέα Ὑόρκη)
Φίλιπ Μ. Κλάτσνικ (Σικάγο)
Ἰσραὴλ Σίγγερ (Νέα Ὑόρκη)
Σόλ Κάνη (Γουάινιπεγκ, Καναδά)
Δρ Γκέρχαρντ Μ. Ρήγκνερ (Γενεύη)
Ἀκίβα Λεβίνσκυ (Ἱερουσαλήμ)

Λέων Α. Ντούλτσιν (Ἱερουσαλήμ)
Μέντελ Καπλάν (Μπραμφοντέν, Ν. Ἀφρική)
Ρούθ Πόπκιν (Νέα Ὑόρκη)
Βέρνερ Νάχμαν (Καρλσρούη, Δυτ. Γερμανία)
Γερουσιαστὴς Μισέλ Ντρέυφους Σμίντ (Μπελφόρντ)
Δρ. Νισσὴμ Δ. Γκαόν (Γενεύη)
Ραββίνος Δρ Ἀρθουρ Χέρτζμπεργκ (Νέα Ὑόρκη)
Ράγια Γιαγκλόμ (Τέλ Ἀβίβ)
Ραββίνος Ἀλεξάντερ Μ. Σίντλερ (Νέα Ὑόρκη)
Κάλμαν Σουλτάνικ (Νέα Ὑόρκη)

Ὁ Ἕλληνας πρωθυπουργός κ. Ἀνδρέας Παπανδρέου ὑποδέχθηκε στὴν Κέρκυρα στὶς 22 Ἰουλίου 1983 τὸν πρόεδρο τοῦ Π.Ε.Σ. κ. Ἐντγκαρ Μπρόνφμαν συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν πρόεδρο τοῦ Κ.Ι.Σ. κ. Ἰωσήφ Λάβιγγερ

Περιφερειακοί Πρόεδροι

Βόρειος 'Αμερική
Συμπρόεδροι

Λατινική 'Αμερική

Ευρώπη

'Ισραήλ
Μέλη του 'Εκτελεστικού

Γερουσιαστής Λήο Κόλμπερ (Μόντρεαλ)
Φρίντα Σ. Λέβις (Νέα 'Υόρκη)
Τζούλιο Τόρενμπεργκ (Μέξικο)
Δρ Μάριο Γκορενστάιν ('Αργεντινή)
Δρ Μπέννο Μιλνίτζκυ (Βραζιλία)
Δρ. Λάιονελ Καπελόβιτς (Μεγ. Βρετανία)
Τέο Κλάιν (Γαλλία)
Γιτοχάκ Κόρν (Τέλ 'Αβίβ)
'Ιζη Ζ. Λάιμπλερ (Μελβούρνη)
Λέιλα Σήγκελ (Γενεύη)
Τζέραλντ Κράφτ (Ουάσιγκτον)
Δρ Ντάνιελ Θάρτς (Ουάσιγκτον)
Ντένβιντ Μακόβσκυ ('Ιερουσαλήμ), εκπρόσωπος Φοιτητικού Κινήματος
Γκρέβιλ Τζάννερ βουλευτής (Λονδίνο)
Μάρκος Κάτς (Μέξικο)
Ζάκ Τόρτσουερ (Νέα 'Υόρκη)
Μονρόε 'Αμπεϋ (Μόντρεαλ)
Δρ. Σ. Ζάλμαν 'Αμπράμοφ ('Ιερουσαλήμ)
Γκρεγκόριο Φαϊγκόν (Μπουένος 'Αυρες)
Δρ Μωύς Γκόλντμαν (Μπουένος 'Αυρες)
Δρ 'Ισραέλ Γκόλντσταϊν ('Ιερουσαλήμ)
Λόρδος Λέβερ Μονδίνος
Ραβίνος Δρ Γιάαχμ Πρίντζ (Νέα 'Υερσέη)

'Επίτιμοι 'Αντιπρόεδροι

Περιφερειακοί Διευθυντές

'Ισραηλινό τμήμα
Ευρωπαϊκό 'Εβρ. Συνέδριο
Νομικός Σύμβουλος
'Ινστιτούτο 'Εβρ. 'Υποθέσεων
Βορειοαμερικανικό τμήμα
Λατινοαμερικανικό 'Εβρ. Συνέδ.

Δρ 'Αβι Μπέκερ ('Ιερουσαλήμ)
Σέρτζ Σβαγκενμπάουμ (Παρίσι)
Ντάνιελ Λάκ (Γενεύη)
Δρ Στέφαν Ρόθ (Λονδίνο)
'Ιλαν Στήνμπεργκ (Νέα 'Υόρκη)
Μανουέλ Τενενμπάουμ (Μπουένος 'Αυρες)

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΣΤΑ «ΧΡΟΝΙΚΑ»

Σαράντα περίπου χρόνια από τότε

Συμπληρωματικά με τό δμώνυμο άρθρο του κ. Μ. Σακ-κη («Χρονικά» τεύχος 86, 'Απριλίου 1986) ο κ. 'Εσδρας Δ. Μωϋσής συμπληρώνει τά όνόματα των παρακάτω πού κατάγονταν από την 'Ισραηλιτική Κοινότητα Λαρίσης:

Στόν πίνακα 4 - φυλακισθέντες μέχρι 20 χρόνια

- Νισήμ Βιτάλ Λαζάρ από τή Λάρισα.
- Σαμουήλ Λαζάρου Μιζάν από τή Λάρισα.
- 'Ισαάκ 'Αβραάμ Φιλοσώφ από τή Λάρισα.

(Οί παραπάνω αποτελούντες ομάδα συνελήφθησαν μαζί στη Λάρισα, στην έβραϊκή συνοικία, βράδυ, αναγράφοντας συνθήματα στους τοίχους. Δικάστηκαν. Φυλακίστηκαν στίς φυλακές Τρικκάλων, Λαρίσης καί Κασσαβετείας).

— Σαλβατώρ Δαυίδ Μισδραχής από τή Λάρισα, προφυλακίστηκε, δικάστηκε γιά χρηματική καί ύλική συμπαράσταση. 'Απηλλάγη.

Στόν πίνακα 5. 'Εξορισθέντες σέ έρημονήσια

— Δαυίδ ή Βίκος Μενεχέμ Μωϋσής από Λάρισα εξορίστη στη Μακρόνησο.

— 'Ιωσήφ ή Πέπος Νισήμ Ταραμπουλούς από Λάρισα έξορίστη στη Μακρόνησο.

— 'Αλβέρτος Συμεών Φρανσές από Λάρισα έξορίστη στη Μακρόνησο.

Οί 'Εβραίοι τών Σερρών

'Ο κ. 'Αλμπέρτος Πρίσαναλης, ό μόνος επιζών 'Ισραηλίτης τών Σερρών, μέ άφορμή τό άρθρο πού δημοσιεύθηκε στό τεύχος 86, ('Απριλίου 1986), γιά τούς 'Εβραίους άντάρτες πού έπεσαν στίς μάχες στά βουνά της Μακεδονίας στην περίοδο 1943 - 1944, διευκρινίζει ότι: ό Μπουρλά Τσελεμής, 'Εβραίος εκ Σερρών, δέν φονεύτηκε στίς 3.11.1944. 'Αντίθετα επέζησε του πολέμου καί ζει σήμερα στό 'Ισραήλ. 'Εχει καί άδελφό τόν Μπουρλά 'Αλμπέρτο, πού ζει στην 'Αθήνα καί άσχολεϊται μέ οικοδομικές έπιχειρήσεις.

Σέ αναζήτηση κατανόησης: Ίουδαιο - Χριστιανικές σχέσεις

Αναγνωρίζοντας ότι ένα από τα αίτια που προκαλούν τον αντισημιτισμό είναι η εικόνα του Έβραιου όπως έχει έμφυτευθεί στη χριστιανική σκέψη, το Π.Ε.Σ. έπεζήτησε κάθε δυνατή ευκαιρία για να προσελκύσει την προσοχή του χριστιανικού κόσμου στην επιτακτική αναγκαιότητα της υιοθέτησης μέτρων για την κάθαρση της ανθρωπότητας από το κακό του μίσους.

Οι σχέσεις ανάμεσα σε Έβραίους και την Καθολική Εκκλησία κατέστησαν δυσχερείς εξαιτίας του Όλοκαυ-

τώματος, κατά τη διάρκεια του οποίου το Βατικανό άρ-γοπόρησε πολύ στη μεσολάβησή του προς τους χιτλερικούς.

Οι σχέσεις ανάμεσα στο Π.Ε.Σ. και το Παγκόσμιο Συμβούλιο Έκκλησιών ήταν διαφορετικές, προτίστως, χάρις στις ήγερτικές του προσωπικότητες και εκ του γεγονότος ότι υπήρχαν σχέσεις σε προσωπικό επίπεδο μεταξύ ήγετων των δύο οργανισμών στη Γενεύη. Η στάσις εξάλλου του Παγκοσμίου Συμβουλίου Έκκλησιών κατά τη διάρκεια του πολέμου συνιστά θετικό στοιχείο υπέρ αυτού.

Τό Π.Ε.Σ. και οι Προτεσταντικές Έκκλησίες

Αποφασιστικός σταθμός στις σχέσεις ανάμεσα στον Έβραϊκό λαό και την Προτεσταντική Εκκλησία ήταν τό 1948 όταν η πρώτη Γενική Συνδιάσκεψη του Παγκοσμίου Συμβουλίου Έκκλησιών (ΠΣΕ) στο Άμστερνταμ διακήρυξε ότι, «ο Θεός μās συνένωσε δι' ειδικής άλληλεγγύης προς τούς Έβραίους, ενώνοντας, κατά τό σχέδιό του, τίς μοίρες μας. Καλούμε όλες τίς εκκλησίες νά άποκηρύξουν τόν αντισημιτισμό ως τελείως άσυμβίβαστο μέ τή χριστιανική πίστη. Ο αντισημιτισμός συνιστά άνθρώπινο άμάρτημα κατά του Θεού».

Παρόμοια δήλωση εγένετο στό Νέο Δελχί τό 1961, σέ κοινή συνδιάσκεψη Προτεσταντικών, Άγγλικανικών και Όρθόδοξων Έκκλησιών που εκπροσωπούσαν 300 εκκλησιαστικούς οργανισμούς.

Επίσημες διαβουλεύσεις ανάμεσα στό Π.Ε.Σ. και τό Π.Σ.Ε άρχισαν τό 1968. Παρ' όλα αυτά, προβλήματα παρουσιάστηκαν κατά καιρούς στις σχέσεις του Π.Ε.Σ. μέ τό Π.Σ.Ε. Η συμμετοχή των μεσανατολικών εκκλησιών και εκείνων του τρίτου κόσμου, επέδρασε στις δραστηριότητες και τίς πολιτικές ενέργειες του Π.Σ.Ε. Τόν Οκτώβριο 1975, όμως, η Γενική Γραμματεία του Π.Σ.Ε. εξέδωσε έντονη καταδικαστική δήλωση κατά της άποφάσεως του Ο.Η.Ε. που ταύτιζε τόν Σιωνισμό μέ τόν ρατσισμό.

Σχέσεις μέ τίς Όρθόδοξες Έκκλησίες

Υψιστης σημασίας κατέστη η έναρξις διαβουλεύσεων μέ τίς Όρθόδοξες Έκκλησίες.

Μιά πρώτη επίσημη συνάντηση έλαβε χώρα τόν Οκτώβριο 1976 μεταξύ του σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Έλβετίας κ. Δαμασκηνού (ως εκπροσώπου του Οικουμενικού Πατριαρχείου) και συναδέλφων του, μέ Έβραίους εκπροσώπους. Η πρώτη ακαδημαϊκή συνάντηση μεταξύ Έβραίων και Όρθόδοξων Χριστιανών έλαβε χώρα στη Λουκέρνη τόν Μάρτιο 1976.

Η δεύτερη ακαδημαϊκή συνάντηση συνήλθε λίγο άργότερα στό Βουκουρέστι υπό την αίγίδα από κοινού του Πατριάρχου της Ρουμανικής Όρθόδοξης Εκκλησίας και του Αρχιεπισκόπου Ρουμανίας.

Ο Πατριάρχης της Όρθόδοξης Ρουμανικής Εκκλησίας, ο Μ. Κλαίν και Ι. Σίνγκερ, Βουκουρέστι 1979.

Τό Π.Ε.Σ. και η Καθολική Έκκλησία

Παλαιότερες επαφές του δρ. Κουμποβίτσκι και του Πάπα Πίου ΙΒ' κατά τη διάρκεια ακρόασης τό 1945, απέτυχαν νά επιφέρουν μία νέα άποψη των Καθολικών άπέναντι στους Έβραίους. Μόνο κατά τό 1965 μέ τήν άνοδο του Πάπα Ιωάννη ΚΓ' ανανεώθηκαν οι έβραϊκές ελπίδες μέ τήν ανακοίνωση του Πάπα περί άπαλήψεως από τήν επίσημη λειτουργία της Μεγάλης Παρασκευής

της φράσεως «perfidii Iudaei». Ο ίδιος Πάπας συνέστησε επίσης στον Καρδινάλιο Μπέα, επικεφαλής της Γραμματείας για τη Χριστιανική Ένότητα, να συντάξει δήλωση που θα απέβλεπε στην επίτευξη κατανόησης και αρμονικών σχέσεων ανάμεσα στην Καθολική Έκκλησία και τους Έβραίους.

Πρό και κατά τη διάρκεια της συνεδρίασης της Β' Συνόδου του Βατικανού, ο δρ. Γκόλντμαν και άλλοι εκπρόσωποι του Π.Ε.Σ. είχαν διαβουλευθεί με τον Καρδινάλιο Μπέα και άλλες ηγετικές προσωπικότητες του Βατικανού επί των υπό εξέταση θεμάτων. Σάν αποτέλεσμα αυτών των συνομιλιών το Π.Ε.Σ. κι άλλες οργανώσεις, που συνεργάζοντο στα πλαίσια της Διασκέψεως Έβραϊκών Όργανώσεων, υπέβαλαν στο Βατικανό Μνημόνιο με τις γενικές απόψεις και θέσεις τους επί των μελλοντικών σχέσεων ανάμεσα στην Καθολική Έκκλησία και τον Έβραϊκό λαό.

Τελικά, στις 15 Οκτωβρίου 1965 υιοθετήθηκε η «Διακήρυξη επί των σχέσεων της Έκκλησίας με τις μη χριστιανικές θρησκείες (Nostra Aetate)», η οποία δόθηκε στη δημοσιότητα στις 20 Οκτωβρίου 1965.

1969: Αντιπροσωπεία του Π.Ε.Σ. υπό τον δρ. Γκόλντμαν έγινε δεκτή από τον Πάπα Παύλο ΙΣΤ', ο οποίος εξέφρασε την έλπιδα «ότι θα αναπτυχθούν εύκαιρίες για συνεργασία της Έκκλησίας με τον Έβραϊκό λαό... προς εξυπηρέτηση κοινών ανθρωπίνων υποθέσεων».

Τό Π.Ε.Σ. και τό Αμερικανικό Συμβούλιο Συναγωγών δημιούργησαν τη Διεθνή Έβραϊκή Επιτροπή επί των Διαθρησκευτικών Διαβουλεύσεων (IJCIC), στην οποία αργότερα προσχώρησαν ή Αμερικανική Έβραϊκή Επιτροπή, ή Μπενέ Μπερίθ, ή Αντιδισφημιστική Ένωση και τό Ισραηλινό Συμβούλιο επί των Διαθρησκευτικών Σχέσεων, αποτελούντες έτσι ένα ένωμένο Έβραϊκό όργανο για επίσημες επαφές και διαβουλεύσεις με τό Βατικανό και τις Προτεσταντικές Έκκλησίες.

1970: Η πρώτη επίσημη συνάντηση ανάμεσα σε εκπροσώπους της Αγίας Έδρας και του Παγκοσμίου Έβραϊσμού, έθεσε τά θεμέλια μιάς συνεχώς αναπτυσσό-

Ο Πάπας Ιωάννης Παύλος Β' με τά μέλη της διαρκούς Έβραιο - Καθολικής Επιτροπής Έργασίας, Βατικανό 1985.

μενης σχέσεως και εδμιούργησε τη διαρκή Έβραιο - Καθολική Επιτροπή Έργασίας.

1974: Ο Πάπας Παύλος ΙΣΤ' ίδρυσε την Ειδική Επιτροπή του Βατικανού για τις σχέσεις με τον Ιουδαισμό.

1975: Τά μέλη της Διεθνούς Έβραιο - Καθολικής Επιτροπής Έργασίας έγινοντο δεκτά από τον Πάπα Παύλο ΙΣΤ'. Της έβραϊκής αντιπροσωπείας ηγήθηκε ο δρ. Γκέρχαρτ Ρήγκνερ.

Διαθρησκευτικός διάλογος

Τρεις τομείς παρουσίασαν ιδιαίτερες δυσκολίες στις Έβραιο - Καθολικές σχέσεις, οι οποίοι εξέτάσθηκαν στις συνεδριάσεις της IJCIC:

- ή αντίληψη της Έκκλησίας περί της κοινής μας ιστορίας,
- ή θέση της αναφορικά με την Ίεραποστολή προς τούς Έβραίους
- ή θέση της σχετικά με τό κράτος του Ισραήλ.

1978: Η πρώτη συνάντηση της Διαρκούς Έπιτροπής Έργασίας στην Ισπανία έλαβε χώρα στη Συναγωγή Έλ Τράνζιτο στο Τολέδο και αφιερώθηκε στην ανασκόπηση της έβραϊκής παρουσίας στην Ισπανία πρό της εκδιώξεως επί Φερδινάνδου και Ισαβέλας. Ο Αρχιεπίσκοπος της Μαδρίτης και ο πρόεδρος της Διασκέψεως των Ισπανών Έπισκόπων παρακολούθησαν τη λειτουργία του Καμπαλάτ Σαμπάτ και παρεκάθησαν στο δείπνο που έπακολούθησε.

1979: Η πρώτη σύνοδος της Διαρκούς Έπιτροπής Έργασίας πού συνήλθε στη Γερμανία, αφιερώθηκε στη μελέτη του θέματος της θρησκευτικής ελευθερίας και της Παιδείας σε μιά πλουραλιστική κοινωνία.

Τόν Μάρτιο 1979 ο Πάπας Ιωάννης Παύλος ο Β' δέ-

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ
ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Σουρμελή 2-104 39 ΑΘΗΝΑ

τηλ.: 88.39.951

Υπεύθυνος σύμφωνα με τό Νόμο:

Ο Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. Ίωσήφ Λόβιγγερ

Σουρμελή 2

ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ

χθηκε σέ άκρόαση άντιπροσωπεία Έβραίων ήγετών υπό τόν πρόεδρο του Π.Ε.Σ. κ. Φίλιπ Κλάτσνικ. Ο Πάπας διακήρυξε τήν πρόθεσή του νά καταβάλει κάθε προσπάθεια «γιά τήν ειρήνη στή γή εκείνη πού είναι άγία τόσο γιά σάς όσο καί γιά μας, μέ τήν έλπίδα ότι ή πόλη τής Ιερουσαλήμ θά διασφαλισθεί ως κέντρο άρμονίας γιά τούς πιστούς των τριών μεγάλων μονοθεϊστικών θρησκειών».

Έπισκεπτόμενος τό Άουσβιτς ό Πάπας Ιωάννης Παύλος Β΄ προέβη σέ σημαντικές δηλώσεις γιά τά δεινά των Έβραίων καί τίς θεολογικές παρερμηνείες σχετικά μ' αυτούς.

Ο μόνιμος άντιπρόσωπος του Π.Ε.Σ. στή Ρώμη κ. Φρίτζ Μπέκερ προέβη, κατ' επανάληψη σέ διαβήματα πρós τό Βατικανό επί θεμάτων έβραϊκού ένδιαφέροντος.

Περιφερειακές διαβουλεύσεις διοργανώθηκαν από τό Λατινοαμερικανικό Έβραϊκό Συνέδριο από κοινού μέ τό Οίκουμενικό Τμήμα τής Λατινοαμερικανικής Διασκέψεως Έπισκόπων (CELAM). Οι Έβραίοι προσεκλήθησαν, γιά πρώτη φορά, νά στείλουν παρατηρητή στή Γενική Συνδιάσκεψη τής Λατινοαμερικανικής Έπισκοπής.

1981: Ο δρ. Ρήγκνερ συμμετείχε στό συμπόσιο στό Βατικανό γιά τήν έκατονταετηρίδα από τής γεννήσεως του Καρδινάλιου Μπέα καί παρουσίασε έργα σχετικά μέ τήν προσφορά του άιμνήστου Καρδινάλιου στό θέμα τής θρησκευτικής έλευθερίας.

1982: Ο μόνιμος άντιπρόσωπος του Π.Ε.Σ. στή Ρώμη διαβίβασε στό Βατικανό ύπόμνημα, στό όποίο εκφραζόταν ή άπογοήτευση του Έβραϊσμού γιά τήν άναγγελία τής άκρόασης του Γιασέρ Άραφάτ από τόν Πάπα Ιωάννη Παύλο Β΄.

1985: Ένα κάπως άπογοητευτικό έτος γιά τίς έβραιο - χριστιανικές σχέσεις. Οδηγία πού εξέδωσε τό Βατικανό περί του τρόπου παρουσιάσεως των Έβραίων καί του Ιουδαϊσμού, θεωρήθηκε από τήν ΙJCIC ότι άποτελούσε ύπαναχώρηση από παλαιότερες δηλώσεις. Ο πρόεδρος του Π.Ε.Σ. ζήτησε από τήν ήγεσία των άπανταχού Έβραϊκών κοινοτήτων νά ζητήσουν από τούς κατά τόπους επισκόπους καί εκπροσώπους του Βατικανού επεξηγήσεις, σχετικά μέ τήν οδηγία του Βατικανού.

Τόν Οκτώβριο 1985 έλαβε χώρα στή Ρώμη συνάντηση του Πάπα καί των μελών τής ΙJCIC, στό πλαίσιο του έορτασμού τής 20ης έπετείου από τής Διακηρύξεως του Βατικανού επί των Έβραίων. Ταυτόχρονα, συνήλθε ή Διαρκής Καθολική Έπιτροπή καί ή ΙJCIC γιά νά συζητήσουν τήν οδηγία του Ιουνίου καί συμφώνησαν νά συσταθεί κοινή έπιτροπή γιά τή σύνταξη δηλώσεως σχετικά μέ τό Όλοκαύτωμα, πού θά είναι άποδεκτή από άμφότερες τίς πλευρές.

Σχέσεις Βατικανού - Ίσραήλ

Σέ μήνυμά του πρós τίς κοινότητες σέ 70 χώρες, ό πρόεδρος του Π.Ε.Σ. κ. Έντγκαρ Μπρόνφμαν, ύπογράμμισε τήν πίστη του Π.Ε.Σ. γιά «έναν παραγωγικό διάλογο» μέ τήν Έκκλησία, μέ στόχο τήν «όμαλοποίηση των σχέσεων» μεταξύ Καθολικών καί Έβραίων. Παράλληλα, ύποστήριξε ότι τό Βατικανό «πρέπει νά κατανοήσει ότι οι Έβραίοι παραμένουν άνυποχώρητα ένωμένοι στήν άποψή τους ότι, τούτο δέν είναι δυνατόν νά επιτευχθεί παρά μόνον όταν ή Έκκλησία άποδεχθεί «τή θεμε-

Ο Καρδινάλιος Χιούμ μέ τόν Άρχιεραββίνο Άγγλίας Έμμάουελ Τζακόμποβιτς, Λονδίνο, Μάρτιος 1981.

λιώδη σύγχρονη έκφραση τής έβραϊκής ταυτότητας», τήν άναγέννηση του κράτους του Ισραήλ.

Η Λουθηρανή Έκκλησία

Επαφές μέ τήν Παγκόσμια Όμοσπονδία Λουθηρανών είχαν σάν άποτέλεσμα τήν α΄ διεθνή συνάντηση εκπροσώπων τής ΙJCIC καί τής Λουθηρανής Εύρωπαϊκής Έπιτροπής, τό 1979.

Η πρώτη επίσης συνάντηση διαβουλεύσεων συνήλθε στήν Κοπεγχάγη τόν Ιούλιο 1981 καί ιδρύθηκε μιά μόνιμη Έπιτροπή Έργασίας. Κύριο θέμα τής β΄ διεθνούς συναντήσεως, Ιούλιο 1983, ήταν: «Ο Λούθηρος, ό Λουθηρανισμός καί οι Έβραίοι», μέ τήν εύκαιρία τής 500ης έπετείου από τής γεννήσεως του Λούθηρου. Η συνάντηση κατέληξε σέ μιά σημαντική επανεκτίμηση τής λουθηριανής πλευράς σέ ό,τι άφορά τίς βίαιες άπόψεις του Λουθήρου κατά των Έβραίων. Στή δήλωση πού εκδόθηκε στό τέλος τής συναντήσεως άναφέρεται ότι «τά άμάρτήματα των άντιεβραϊκών δηλώσεων του Λουθήρου καί ή βιαιότητα των επιθέσεων του κατά των Έβραίων πρέπει νά άναγνωρισθούν μέ συντριβή».

Τόν Αύγουστο 1984 ό δρ. Ρήγκνερ μίλησε ένώπιον τής Διεθνούς Διασκέψεως τής Παγκοσμίου Λουθηρανής Όμοσπονδίας, στή Βουδαπέστη. Ήταν ή πρώτη φορά πού Έβραίος μίλησε ένώπιον αύτής τής Συνόδου καί συζητήθηκαν οι έβραιο - λουθηρανές σχέσεις.

Η Άγγλικανική Έκκλησία

Εκπρόσωποι τής ΙJCIC καί τής Άρχιεπισκοπής του Καντέρμπου καί τής Ύόρκης διοργάνωσαν τόν Νοέμβριο 1980 τήν πρώτη Έβραιο - Άγγλικανική συνάντηση διαβουλεύσεων, υπό τήν αιγίδα από κοινού του Άρχιεπισκόπου τής Ύόρκης καί του Άρχιεραββίνου τής Άγγλίας. Ιδρύθηκε μιά έπιτροπή γιά τόν προγραμματισμό μελλοντικών συναντήσεων.

Μιά ύψηλου επιπέδου Διεθνής Διάσκεψη Θρησκευτικής Ήθικής έλαβε χώρα στό Τόκιο τόν Ιούνιο 1981. Μεταξύ των 200 συμμετασχόντων από πολλές χώρες, ήταν καί εκπρόσωποι του Π.Ε.Σ. καί τής ΙJCIC.

‘Ο έξηλεκτρισμός της Θεσσαλονίκης καί οί ‘Ισραηλίτες υπάλληλοι της «ΚΕΤΗΘ»

Του κ. ΓΙΑΝΝΗ ΣΑΛΑΠΑΣΙΔΗ
‘Υπομηχανικού - μηχανικού υπαλλήλου ΔΕΗ

Τό απόσπασμα πού παραθέτω είναι από την έρευνα - μελέτη μου γιά την «Ιστορία του έξηλεκτρισμού της Θεσσαλονίκης» καί είναι σχετικό μέ τους ‘Ισραηλίτες κάτοικους της πόλης μας την έποχή της Γερμανικής κατοχής.

Στίς 9.4.1941 μπαίνουν οί Γερμανοί στη Θεσσαλονίκη. ‘Ο Γερμανός άξιωματικός Λόιτμεν Γκίντερ όρίζεται άρμόδιος γιά τόν ηλεκτροφωτισμό της πόλης. Δέκα ημέρες μετά την κατάληψη της πόλης από τά γερμανικά στρατεύματα ζητήθηκε, προφορικά, από την διεύθυνση της ‘Εταιρείας Τροchioδρόμων καί ‘Ηλεκτροφωτισμού Θεσ/νίκης (ΚΕΤΗΘ) νά απομακρύνει από τίς διάφορες υπηρεσίες της όλους τους ‘Ισραηλίτες υπαλλήλους καί έργατοτεχνίτες της.

‘Η διεύθυνση της ΚΕΤΗΘ άρνήθηκε νά υπακούσει καί ζήτησε

Μικρό χρονικό μεγάλης τραγωδίας

Μνήμες πικρές κι είναι παράξενο
πώς αναδύονται έτσι άποσπασματικά.
‘Η ‘Εγναντία όδός των θρύλων
στήν πιό σπαραχτική της μέρα.
Μιά νέα μετοικασία Βαβυλώνος άσύγκριτα πιό τραγική.
‘Αλλάζουν οί καιροί, οί άφεταιρίες μένουν οί ‘Ιδες.
‘Εκείνες οί παρόχθιες ‘Ιτιές
ένισχυαν άλλοτε τό ξέσπασμα, τό κλάμα.
Πρόσωπα έτούτη τή φορά κλειστά
άναμετρούσανε τή μοίρα τους μέσ στην άχλύ του άγνώστου.
‘Ατέλειωτο τό τρομαγμένο άνθρωπομάνι.
‘Ενας λαός γιά τό μαρτύριο όδοιοπορούσε,
άγέλη υποταγμένη κι άβουλη.
Ξεχώριζαν όσοι κρατούσαν μέ ύπερένταση
τήν άξιοπρέπεια όρθια
κι άς πίν σαλάκωσαν ή άπανθρωπιά των Ούννων.
Κι έσύ, έμφοβος στην Παναγία Χαλκένων
νά στέκεις άγαλμα βουβό
μή καί τό βλέμμα σου διασταυρωθεί θολό
μέ κάποιου γειτονόπουλου τό βλέμμα,
μπορεί του ‘Αμπέρτου, του ‘Ηλίκου, του Ζακίνου.
Μάταιη άναμονή.
‘Η θλίψη στάλαζε φαρμάκι
γιά τά τετελεσμένα, τά μελούμενα.
Σούρουπο στόν όρίζοντα καί στην καρδιά
κι έτσι τό δρόμο πήρες γιά την πάνω πόλη.
Σιωπή.

Ι.Α. Νικολαΐδης

(‘Ο Ι.Α. Νικολαΐδης είναι φιλόλογος, λογοτέχνης πού ζεί στη Θεσσαλονίκη. Ποιητικά έργα του: «Χωρίς προσωπείο», «Διαβάσεις στην άσφατο»).

Φωτοτυπία της ειδικής κάρτας εισόδου πού χορηγήθηκε στους υπαλλήλους της ΚΕΤΗΘ, έκτός των ‘Ισραηλιτών.

γραπτή διαταγή γιά την άπομάκρυνση των ‘Ισραηλιτών, έπικαλούμενη νομικούς καί τυπικούς λόγους.

Τήν έποχή αυτή υπηρετούν στην ΚΕΤΗΘ 30 περίπου ‘Ισραηλίτες. ‘Απ’ αυτούς παλαιότερος στην ύπηρεσία είναι ο εισπράκτορας φωτισμού **Σολομών Ματαράσω**, πού προσλήφθηκε στίς 26.1.1908 καί νεότερος ο ύπογραμματέας **‘Ηλίας Στρούγκα** πού προσλήφθηκε στίς 1.4.1927.

Στήν άνωτερη υπαλληλική βαθμίδα βρίσκονται ο τμηματάρχης Α’ **Δαβίδ Κόβο** καί ο τμηματάρχης Β’ **‘Αλμπέρτος Φλωρεντιν**.

Στό γυναικείο προσωπικό ύπάρχει ή **Ρετζίνα Λεβή**, πού είναι γραμματέας Β’.

‘Ανάμεσα στους τεχνικούς είναι οί ηλεκτροτεχνίτες **Λεών Δαφφός**, **Δαβίδ Κάστρο**, **Σαμουέλ Χάγουελ** κ.ά. Τήν 1η Μαΐου 1941 οί στρατιωτικές γερμανικές άρχές ζήτησαν νά αναλάβουν την περιφρούρηση των εγκαταστάσεων μέ Γερμανούς στρατιώτες, έπειδή τους ένδιέφερε ή συνεχής λειτουργία των έργοστασίων τά όποία μάλιστα φρόντιζαν νά τροφοδοτούν μέ καύσιμα.

Στίς 13 Μαΐου 1941 ο Δήμος της Θεσ/νίκης έστειλε αντίγραφο διαταγής του ‘Ανωτέρου Γερμανικού Στρατοπεδαρχίου στη διεύθυνση της ΚΕΤΗΘ.

Μέ τή διαταγή αυτή ζητούσαν νά έφοδιασθούν όλοι οί υπάλληλοι καί έργατοτεχνίτες μέ δελτία ταυτότητας πού θά ήταν θεωρημένα από τόν Δήμαρχο Θεσ/νίκης.

‘Η διεύθυνση σπεύδει νά έκδόσει δελτία ταυτότητας στη γερμανική γλώσσα καί νά τά στείλει γιά θεώρηση στόν Δήμο.

Μετά τή θεώρηση του κ. Δημάρχου όμως ή φρουρά των εγκαταστάσεων ζήτησε καί τή θεώρησή τους από την Γερμανική Τοπική Διοίκηση. ‘Η Γερμανική Τοπική Διοίκηση ένω σφράγισε όλα τά δελτία των ‘Ελλήνων Χριστιανών υπαλλήλων καί έργατοτεχνιτών άρνήθηκε νά σφραγίσει τά δελτία των ‘Ισραηλιτών.

‘Ετσι οί ‘Ισραηλίτες, χωρίς έγγραφη διαταγή, έμειναν έξω από την ύπηρεσία.

‘Ο έπιθεωρητής σιδηροδρόμων, όπου διοικητικά υπάγονταν τότε ή ΚΕΤΗΘ, επισκέφθηκε τό ‘Ανώτερο Στρατοπεδαρχίο στόν όποίο ανακοινώθηκε ότι έπιθυμία των τοπικών στρατιωτικών άρχών είναι ή άπομάκρυνση των ‘Ισραηλιτών όποτε καί άναγκάστηκε πλέον ή διεύθυνση, έκ των πραγμάτων, νά διατάξει τήν προσωρινή άπομάκρυνση τών υπαλλήλων της από τίς εγκαταστάσεις την 1η ‘Ιουνίου 1941.

‘Η ‘Ελληνική πολιτεία όμως άποφασίζει τή χορήγηση σ’ όλους τους ‘Ισραηλίτες υπαλλήλους της ΚΕΤΗΘ πλήρων άποδοχών... μάλιστα μέ όλες τίς σχετικές αύξήσεις «άκρίβειας βίου» κ.λπ. καθώς καί τή συνέχιση του συσσιτίου στίς οικογένειές τους θεωρώντας ότι ή άπομάκρυνση των ‘Ισραηλιτών έγινε άπό άνωτέρα βία.

Οι επίσημοι κατά την τελετή

ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ

Μέ τη βεβαιότητα του τρόμου και την αγωνία της ελπίδας

Όμιλία της κας Ρόζας Άσερ - Πάρδο

Πραγματοποιήθηκε την Κυριακή 11 Μαΐου 1986, υπό την αιγίδα της 'Ισραηλιτικής Κοινότητας 'Αθηνών, η έτήσια επιμνημόσυνη δέηση στη μνήμη των 'Εβραίων 'Ελλήνων πολιτών και των 6.000.000 που υπήρξαν θύματα της ναζιστικής θηριωδίας.

Παρέστησαν ο ύπουργός Δικαιοσύνης κ. 'Απ. Κακλαμάνης, ως εκπρόσωπος της κυβερνήσεως, η εκπρόσωπος της αξιωματικής αντιπολιτεύσεως βουλευτής της Ν.Δ. κ. 'Αννα Συνοδινού, ο εκπρόσωπος του ΚΚΕ κ. Νικάνδρος Κεπέσης, ο πρόεδρος της Δημοκρατικής 'Ανανέωσης κ. Κωστ. Στεφανόπουλος, ο γεν. γραμματέας του ΚΟΔΗΣΟ κ. Χαρ. Πρωτοπαππάς με τό μέλος της διοικήσεως του κόμματος καθηγητή κ. Κριμπά, ο βουλευτής κ. 'Ιωαν. Πεσμαζόγλου, οι βουλευτές της Ν.Δ. κ.κ. Νικ. 'Αναγνωστόπουλος και Διον. Μπουλουός, ο αντιδήμαρχος 'Αθηναίων κ. Χατζής, οι πρόεδροι της Δ. Γερμανίας και του 'Ισραήλ κ.ά.

'Ακολουθεί τό κείμενο της όμιλίας της κ. Ρ ό ζ α ς ' Α σ έ ρ - Π ά ρ δ ο γιά τό νόημα της επετείου του 'Ολοκαυτώματος:

Εά είχανε κερδίσει τά μισά από τά δικάιά τους οί 'Εβραίοι, άν οί φίλοι τους είχανε λίγο μόνο από τό πάθος και την έπιμονή πού βάζουν οί έχθροί τους γιά νά τούς άφανίσουν. Κι όμως άκόμη και σήμερα (στά 1947) οί 'Εβραίοι άγωνίζονται σέ μιά μάχη επιβίωσης πού είναι άνιση. Μιά μάχη όμως πού πρέπει νά κερδίσουν.

Γιατί ό άντισιμιτισμός δέν είναι πρόβλημα έβραϊκό. Είναι δικό μας πρόβλημα.

'Ενα πρόβλημα πού μπορεί νά λυθεί μέ τή σοσιαλιστική επανάσταση. Είναι άπαραίτητη αλλά και άρκετή γιά νά πεθάνει ό άντισιμιτισμός. Και θά την κάνουμε γιά χάρη των 'Εβραίων αλλά και γιά δική μας χάρη. Μας ένδια-

φέρει άμεσα και είμαστε όλοι άλληλέγγυοι μαζί τους άφού ό άντισιμιτισμός όδηγεί ίσια στον έθνικοσοσιαλισμό».

'Υπογραφή: Ζάν Πώλ Σάρτρ, 1947

Ό εκπρόσωπος της γαλλικής διανόησης πού γαλούχησε την παγκόσμια νεολαία μέ την άπαισιοδοξία του ύπαρξισμού κι άργότερα μέ την αισιοδοξία του μαρξισμού.

Σοφολογιώτατοι, κύριε ύπουργέ, έξοχώτατοι κ. πρόεδροι, κυρίες και κύριοι βουλευτές, κυρίες και κύριοι πρόεδροι, άγαπητοί φίλοι.

'Η πολιτική συγκυρία των καιρών μας, άλοίμονο, είναι άπόδειξη ότι λίγοι είσάκουσαν και σκέφτονται σάν τον Σάρτρ.

'Εχουμε φτάσει σέ σημείο έξαρσης του άντισιμιτισμού όπως στα χρόνια της ναζιστικής Γερμανίας.

Τότε όλοι οί 'Εβραίοι ήταν επικίνδυνοι έπειδή ήταν κομμουνιστές. Σήμερα οί 'Εβραίοι όλοι είναι επικίνδυνοι γιατί είναι καπιταλιστές. Κι ένώ κι ό κομμουνισμός κι ό καπιταλισμός είναι έννοιες παραδεκτές από τον μέσο άνθρωπο από τον έπιστήμονα, γιά τον λαό μόλις συνταιριαστούν μέ τον 'Εβραίο έξευτελίζονται.

'Αντίστροφα ό 'Εβραίος στερείται από τό άπλό δικαίωμα της έκλογής της μιάς ή της άλλης ιδεολογίας, της μιάς ή της άλλης πολιτικής παράταξης.

Ρατσισμός — φυλετική διάκριση — ή άπλά διάκριση πού ύποβιβάζει τον 'Εβραίο σάν πολίτη, πού ύποβιβάζει τό έβραϊκό κράτος — τό 'Ισραήλ. Κι όμως ζούμε στον

‘Ημέρα μνήμης για τό ‘Ολοκαύτωμα

αίωνα της ισότητας — της ισότητας των ανθρώπων — της ισότητας των κρατών.

Στόν αιώνα αυτόν τόν είκοστό συνέβη καί τό ‘Ολοκαύτωμα - ή γεννοκτονία τών 6.000.000 ‘Εβραίων τής Εύρώπης.

Οί ναζιστές τό όνόμασαν «ή τελική λύση». ‘Υπήρξε ή πιό άνόσια λύση πού δόθηκε ποτέ στό «‘Εβραϊκό πρόβλημα». ‘Ετσι είχαν όνομάσει στά τέλη του περασμένου αιώνα τήν άνάγκη μιάς πατρίδας γι’ αυτούς πού κατά καιρούς έγιναν άντικείμενο διώξεων καί καταδιώξεων στις διάφορες χώρες τής περιπλάνησής τους.

Διώξεις από τούς Ρωμαίους, από τούς λαούς τής ‘Ιερής ‘Εξέτασης από τούς τσάρους τής Ρωσίας κι από τούς Πολωνούς μέ τά περίφημα πογκρόμ τους.

Τό ‘Ολοκαύτωμα όμως ήταν ή πιό φρικτή κατάληξη του άντισιμιτισμού πού αλλοίμονο διδάχτηκε καί διδάσκεταιι στους λαούς έδώ καί δυό χιλιάδες χρόνια.

“Ένα έγκλημα πού συγκλόνισε τά θεμέλια του πολιτισμού καί καταβαράθρωσε τίς άρχές του άνθρωπισμού.

‘Ο οικονομικός άντισιμιτισμός τρόμαξε καί ύποχώρησε μπρός τό μέγεθος τής καταστροφής πού έπληξε όχι μόνο τούς ‘Εβραίους, όλους τούς έμπόλεμους νικητές καί νικημένους.

‘Ο θρησκευτικός άντισιμιτισμός μοιρολόγησε γιά τήν ήθική κατάντια ανθρώπων Χριστιανών. Πολλοί άναγνώρισαν ότι έπρεπε νά διορθωθούν καί μερικοί διόρθωσαν τά κείμενα τών προσευχών άναφορικά μέ τούς ‘Εβραίους. Μόνο ό πολιτικός άντισιμιτισμός θριαμβολόγησε καί θριαμβολογεί άκόμη. Τήν μέρα πού ‘φυγαν οι Γερμανοί από τή Θεσσαλονίκη, 26 του ‘Οκτώβρη του 1944, μετρηθήκαμε, είμασταν πέντε. ‘Από τούς άλλους τούς 56.000 ‘Εβραίους τής πόλης δέν ύπήρχε κανείς μά κανείς... ‘Αργότερα μάθαμε... οι γιαγιάδες, οι παπούδες, οι θειοί, οι θείες, τά ξαδέρφια, τά αδέρφια, οι φίλοι, όλοι όσους είχαμε δει από τό παράθυρο τής κρυψώνας μας νά κατευθύνονται σ’ άτέλειωτες σειρές πρός τόν σταθμό, είχαν θανατωθεί στά κρεματόρια του ‘Αουσβιτς. Καί δέν ήταν μόνο οι ‘Εβραίοι τής Θεσσαλονίκης, ήταν κι από τήν ‘Αλεξανδρούπολη, τήν Κομοτινή, Ξάνθη, Διδυμότειχο, Καβάλα, Δράμα, Σέρρες, Καστοριά, Φλώρινα, Τρίκαλα, Λάρισα, Βόλος, Χαλκίδα, ‘Αθήνα, Πάτρα, ‘Ιωάννινα, Πρέβεζα, ‘Αρτα, Κέρκυρα, Ζάκυνθο, Χανιά, Ρόδο, Κώ 25 συνολικά κοινότητες πού άριθμούσαν 77.377 άτομα πρίν τόν πόλεμο καί 10.226 μετά.

“Όσοι λίγοι γύριζαν από τήν κόλαση μās διηγόνταν... ήταν τρομερό νά πιστέψεις, άλλ’ αλλοίμονο γιά τούς ‘Εβραίους τίποτα δέν είναι άρκετά τρομερό πού νά μή τούς έχει συμβεί...

“Άρχισαν νά ‘ρχονται κι οι είδήσεις, από τά στρατεύματα τά λεγόμενα «τής Νίκης» οι φωτογραφίες, τά φιλμ. “Ετσι ήταν όπως τά ‘λεγαν, ξυρισμένα κεφάλια, ριγωτές πυτζάμες, σκελετωμένοι άνθρωποι, πτώματα, άναρίθμητα πτώματα, από τά άέρια κι άλλοι στους όμαδικούς τάφους, ξυλοδαρμοί, άγριοι σκύλοι, ηλεκτροφόρα συρματοπλέγματα, ιατρικά πειράματα...

Πώς ήταν τό Μπιργκενάου, τό ‘Αουσβιτς, ή Μπούνα, ή Τρεμπλίνκα, τό Νταχάου, τό μπλόκ 10 τών πειραμάτων του Μένγκελε, μπορούν νά μās τό περιγράψουν, ζωντανοί μάρτυρες, ‘Ελληνες Χριστιανοί κι ‘Εβραίοι πού είναι

ανάμεσά μας. Τοῦτο είναι εὐτύχημα γιά τήν ‘Ιστορία. Γιατί σήμερα τό Μπιργκενάου έχει μεταβληθεῖ σέ μιά ἀπέραντη έκταση μαύρης, κατάμαυρης γῆς μ’ ἓνα μεγαλόπρεπο μνημεῖο, καί τ’ άλλα στρατόπεδα τοῦ θανάτου σέ μουσεῖα μέ σύγχρονη διαρρύθμιση, καί καλοφωτιστες βιτρίνες όπου ἀντικρύζεις, πρωτότυπες τεράστιες συλλογές ἀπό κομμένα μαλλιά, γυαλιά, παπούτσια, βαλίτζες, ἀλλά καί σαπούνια φτιαγμένα ἀπό ἀνθρώπινο λίπος.

Στή δίκη τῆς Νυρεμβέργης τόν Νοέμβρη τοῦ 1945, οι περιγραφές τών στρατοπέδων καί τῆς ζωῆς τους ἐκεῖ ἀπό κρατούμενους πού εἶχαν σωθεῖ, ἀποτέλεσαν ἓνα τρομερό κατηγορητήριο γιά τούς 21 πού δικάζονταν.

Κατηγορούμενοι ό Γκαίριγκ, ό Ρούντολφ ‘Ες, ό Σλάυχερ, ό Φον Πάπεν, ό Ρόζεμπεργκ, ό Ρίμπεντροπ κι ἄλλοι μάλλον κομπάρσοι τῆς ναζιστικῆς νομενκλατούρας. Δέν

‘Ημέρα μνήμης για τό ‘Ολοκαύτωμα

τούς ζητήθηκε όμολογία άλλ’ άπολογία. Κοινό χαρακτηριστικό σ’ όλες τίς άπολογίες ή επίκληση του καθήκοντος, τής ύπακοης στους άνωτέρους, στους νόμους τής πατρίδας. ‘Αλλά τό ναζιστικό κράτος δέν ήταν κράτος δικαίου, ή δομή του ήταν παράνομη, οι νόμοι του έγκληματικοί, αντίθετοι μέ τό Διεθνές Δίκαιο καί τίς άρχές τής έλευθερίας καί τής ισότητας. ‘Υπήρχε ήθικό καθήκον στην άνυπακοή.

Κι άπόδειξη ότι οι τότε Γερμανοί ένσυνείδητα έγκληματούσαν, τό γεγονός ότι όταν πλησίαζε ή ήττα τους, έξθαψαν τούς νεκρούς άπό τούς όμαδικούς τάφους καί τούς κάψαν, γκρέμισαν άνατινάζοντας τά κρεματόρια, φρόντισαν νά εξαφανίσουν τά ίχνη του έγκλήματός τους.

Στή Νυρεμβέργη 12 καταδικάστηκαν σέ θάνατο, έλειπαν έξ άλλου οι πρωταγωνιστές, Χίτλερ, Χίμλερ, Γκαίμπελς, ‘Αίχμαν καί άλλοι. ‘Εκτός άπό τή δίκη αυτή πού έγινε στη Νυρεμβέργη συμβολικά εκεί όπου είχαν ψηφιστεί οι ρατσιστικοί νόμοι τό 1935, έγιναν κι άλλου άλλες δίκες σ’ όλα αυτά τά χρόνια άφού τό Διεθνές Δικαστήριο τής Χάγης τό 1968 άναγνώρισε τή μή παραγραφή των ναζιστικών έγκλημάτων. “Έγινε καί στήν ‘Αθήνα μία τέτοια πολύκροτη δίκη. Δικάστηκε ό Μάξ Μέρτεν ένας άπό τούς υπεύθυνους του έξανδραποδισμού των ‘Ελληνοεβραίων. Του έπιβλήθηκε ποινή 25 χρόνια καταναγκαστικά έργα, έμεινε στίς έλληνικές φυλακές έξι μήνες.

Σ’ όλο τόν κόσμο υπάρχουν κάπου 10.000 έπιζώντες των ναζιστικών στρατοπέδων. Γιά χρόνια πολλά προσπαθούσαν νά ξεχάσουν γιά νά ζήσουν στόν ρυθμό μιάς όμαλης ζωής.

Κυκλοφορούν έτσι άνάμεσά μας τά θύματα όμως άλοί-μονο κυκλοφορούν κι οι θύτες. Μένγκελε, Λόις Μπρύνερ, Βαλντχάιμ.

Καί τούτο έχει ιδιαίτερη σημασία γιατί αυτοί δέν ξεχνάνε κι ή τακτική του ναζισμού έχει αναβιώσει.

‘Ο Βαλντχάιμ, παίζοντας τόν ρόλο του ειρηνοποιού μετάτρεψε τόν ΟΗΕ σέ κέντρο λήψης άντιεβραϊκών άποφάσεων.

Πολιτικές σκευωρίες χρησιμοποιούν τήν όδό του αντισημιτισμού γιά νά φτάσουν τόν στόχο τους. Μάλιστα οι πρωταγωνιστές άλλαξαν μανδύα καί δέν λέγονται άντισημίτες αλλά άντισιωνιστές.

‘Αποβλέπουν δήθεν στήν έξαφάνιση του ‘Ισραήλ κι όχι των ‘Εβραίων. Κι ένώ τό ‘Ισραήλ υπήρξε τό θαύμα μιάς άνάστασης, σάν τήν ‘Ανάσταση του Χριστού πού πρίν λίγες μέρες γιορτάσατε άδέλφια μας Χριστιανοί. Κι ένώ τό χάσμα πού άνοιξε ό σεισμός εύθύς έγέμισε άνθη όπως θά ‘λεγε ό έθνικός μας ποιητής, άφού μετά τόν θάνατό τους άναστήθηκαν οι άδικοχαμένοι μέ τή δημιουργία του ‘Εβραϊκού Κράτους.

Εύκολα μπορούμε νά φανταστούμε πώς θά ‘ταν ό κόσμος σήμερα άν δέν υπήρχε τό ‘Ισραήλ, άν είχαν εξαφανιστεί οι πόλεις, τά χωριά κι οι άγροί άπό τήν έρημο. Θά ‘χαν άραγε λυθεί τά προβλήματα του πετρελαίου του πυρηνικού έξοπλισμού, τής άτμοσφαιρικής μόλυνσης, τής άνεργίας καί τής πείνας; ‘Ασφαλώς όχι. Κι όμως πολλοί γιά νά δικαιολογήσουν τά άνομολόγητα έγκλήματά τους επικαλούνται τήν μήνη καί τήν έχθρα τους ένάντια στους ‘Εβραίους ένάντια στό ‘Ισραήλ. Σχεδόν ακολουθούνται τ’ άχνάρια τής πρόσφατης μεθοδολογίας του

‘Η Κυρία Ραχήλ Σαλάριο, πού επέζησε άπό τά στρατόπεδα καταθέτει στεφάνι εκ μέρους των όμήρων

‘Ημέρα μνήμης για τό ‘Ολοκαύτωμα

ναζισμού. “Εναν ναζισμό πού τόν είπαμε καί χιτλερισμό γιατί δήθεν τά εγκλήματα ξεπηδούσαν από τήν τρέλα του Χίτλερ.

‘Ενώ τά υποκινούσαν τά όργανωμένα συμφέροντα αυτών πού απόβλεπαν στόν Β’ παγκόσμιο πόλεμο.

“Ετσι καί σήμερα μάς αποπροσανατολίζουν καί μάς πείθουν ότi πρόκειται γιά μιά παροδική συμπτωματική καί πάντως προσωπική τρέλα όταν εκδηλώνεται τρομοκρατία, όταν καταφέρονται καί πάλι ενάντια στους ‘Εβραίους.

‘Ηταν 6.000.000.

Μόνο όταν σίγασαν τά όπλα ό λαβωμένος ‘Εβραϊσμός τής Εύρώπης μπόρεσε νά μετρήσει τό μέγεθος του ‘Ολέθρου.

‘Από τά 3.350.000 Πολωνοεβραίους απόμειναν μόνο 55.000. 250.000 είχαν καταφύγει στη Ρωσία. Οί ύπόλοιποι σχεδόν 3.000.000 είχαν χαθεί στην άβυσσο, στην επανάσταση του γκέττο τής Βαρσοβίας, στα κρεματόρια καί τούς φούρνους στ’ αναρίθμητα στρατόπεδα πού οί Γερμανοί είχαν γεμίσει τήν Πολωνία.

Στήν Τσεχοσλοβακία πού προπολεμικά αριθμούσε 360.000 ‘Εβραίους δέν απόμειναν παρά 40.000. ‘Η Ρουμανία από τό ένα εκατομμύριο μετρήσε 320.000 παρόντες. ‘Η ‘Ελλάδα κι ή Γιουγκοσλαβία χάσαν τά 9/10 του εβραϊκού πληθυσμού τους. ‘Η ‘Ολλανδία τά 4/5, ή Ούγγαρία κι ή Γαλλία τό 1/2.

‘Από τό 1939 - 1945 χάθηκε συνολικά τό 1/3 τών ‘Εβραίων όλου του κόσμου καί τό 1/2 από τούς ‘Εβραίους τής Εύρώπης. Μεγάλη ή συμφορά άσύγκριτη ή δυστυχία, τέτοια πού κανένας άλλος λαός δέν έχει δοκιμάσει

από τήν αύγή τής ‘Ιστορίας.

Γυναίκες πού ό γιατρός Μένγκελε μέ τά πειράματά του σάς άφαίρεσε τό δικαίωμα νά γίνετε μητέρες.

Μητέρες πού οί ναζί σάς άρπαξαν τά παιδιά σας από τήν άγκαλιά γιά νά τά πετάξουν στις φλόγες, σήμερα “Παγκόσμια γιορτή τής Μητέρας” μέ δέος καί σεβασμό σάς νοιώθουμε δίπλα μας, γιατί αλήθεια δέν βρίσκουμε παρήγορα λόγια γιά σάς.

★

Μέρες μνήμης σάν τή σημερινή ανοίγουν τήν αύλαία στό μέλλον. Στό άχνοφώτιστο σκηνικό ξεχωρίζουν παραταγμένες οί γενιές πού χάθηκαν. Τέσσερις γενιές μαζί, άφού αυτανδρο βυθίστηκε τό πλοίο τής ζωής τους. Ξεπροβάλλουν άκόμη κι οί δίκαιοι τών εθνών, οί δικοί μας, ό Δαμασκηνός, ό “Αγγελος “Εβερτ, ό Βρανόπουλος, τά πρωτοπαλλίκαρα τής ‘Αντίστασης (ΕΑΜ - ΕΛΑΣ - ΕΔΕΣ), οί άνώνυμοι πού μάς κρύψανε στα σπίτια τους. Κι είναι εκεί μαζί τους κι οί δολοφόνοι έξαγνισμένοι από τόν ίδιο τους τόν πιό φρικτό θάνατο, τόν ήθικό.

Μάς περιμένουν στό σταυροδρόμι του πεπρωμένου. Μάς καλούν νά προχωρήσουμε μπροστά γιά τήν ειρήνη. Κι έμεις όλοι όσοι πιστεύουμε στ’ όραμά της ανεξάρτητα από θρησκεία, χρώμα ή καταγωγή, ναί έμεις όλοι θά προσπαθήσουμε νά φτάσουμε οδεύοντας μέ κόπο, μέ τήν άβεβαιότητα του τρόμου αλλά καί τήν άγωνία τής ελπίδας.

‘Ηταν έξι εκατομμύρια. “Αντρες καί γυναίκες, γέροι καί παιδιά, έφηβοι καί μωρά, άνάπηροι καί άρρωστοι.

— Στή μνήμη τους άνάβουμε χρυσά λιβανιστήρια. Γι’ αυτούς τά νικητήρια, οί σάλπιγγες θά ήχούν.

Η ΔΙΚΗ ΜΕ ΤΗΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ «ΣΤΟΧΟΣ»

Η εβδομαδιαία έφημερίδα «Στόχος» είχε γράψει στό φύλλο τής 8.8.1985 ότi «οί ‘Εβραίοι δημιούργησαν τό AIDS» κι ότi «οί ‘Εβραίοι (βρίσκονται) πίσω από τίς πυρκαγιές τών δασών».

Κατόπιν αυτού, τό Κεντρικό ‘Ισραηλιτικό Συμβούλιο, όπως είχε ύποχρέωση από τίς άρχές τής ήθικής γιά τήν προάσπιση τής αλήθειας, υπέβαλε μήνυση κατά τής έφημερίδας γιά συκοφαντική δυσφήμιση διά του Τύπου.

‘Η εκδίκαση τής μηνύσεως στό Τριμελές όρίστηκε στις 21 Μαΐου 1986, αλλά αναβλήθηκε κατόπιν αίτήσεως του κατηγορουμένου, γιά τίς 6 ‘Ιουνίου 1986.

Κατά τήν εκδίκαση τής 6 ‘Ιουνίου, ό διευθυντής του

«Στόχου» κ. Γ. Καψάλης κατέθεσε τήν παρακάτω δήλωση:

Κατόπιν έρεύνης πού κάναμε, δέν διαπιστώθηκε ότi ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα τά δημοσιεύματα τής 8ης Αύγουστου 1985 τής έφημερίδος «Στόχος», πού αναφέρονται στην άσθένεια AIDS καί τίς πυρκαγιές τών δασών καί γι’ αυτό λυπούμεθα γιά τά δημοσιεύματα σέ βάρος του εβραϊκού στοιχείου.

‘Η παρούσα δήλωσή μου θά δημοσιευθεί στό άμέσως επόμενο φύλλο του «Στόχου».

Κατόπιν τής παραπάνω δηλώσεως τό Κ.Ι.Σ. απέσυρε τή μήνυση.

ΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟ ΦΥΛΛΟ ΤΩΝ «ΧΡΟΝΙΚΩΝ»

Λόγω τών θερινών διακοπών, τό επόμενο φύλλο τών «Χρονικών», άρ. 89, θά κυκλοφορήσει τόν Σεπτέμβριο. Καλό καλοκαίρι!

ΜΑΡΚ ΣΑΓΚΑΛ

‘Ο ζωγράφος,
ή εποχή του
καί τό έργο του

Του κ. ΝΙΚΟΥ ΣΩΤΗΡΙΟΥ

Καί εἶπε ὁ Θεός: Γεννηθήτω φῶς, καί ἐγένετο φῶς. Καί εἶδεν ὁ Θεός τό φῶς ὅτι καλόν (Γένεσις 1,3 - 4)». Αὐτή ἡ μεγάλη ἀποκάλυψη τοῦ κόσμου μέσα ἀπό τό φῶς στά μάτια τοῦ Chagall ἀποτυπώθηκε στά ἀναρίθμητα ἔργα του πού σφράγισαν γιά πάντα τήν ἱστορία τῆς μεγάλης Τέχνης καί τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ. Κάθε φορά πού θά μιλάμε ἢ θ' ἀναφερόμαστε στό ἔργο τοῦ Chagall, κάθε φορά πού μαγεμένοι θά παρακολουθοῦμε ἔστω καί τό πιό μικρό ἔργο του θά εἴμαστε πάντοτε βέβαιοι, ὅτι μέσα ἀπ' αὐτό μιλάει ἡ ἴδια ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ τῆς Βίβλου. Ὁ Μ. Chagall ἔμεινε ὡς τό τέλος τῆς ζωῆς του ὁ μεγάλος πιστός καί ὁ αἰώνιος θαυμαστής τοῦ κόσμου, τοῦ φωτός καί τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ἀκριβῶς ξεπήδησαν ἀπό τήν πρώτη ἡμέρα τῆς Δημιουργίας τους. «Ἐπέστρεψα στό μεγάλο βιβλίο τοῦ κόσμου, στή Βίβλο. Ἀπό τά παιδικά μου χρόνια μέ γέμισε μέ τό ὄραμα γιά τή μοῖρα τοῦ κόσμου καί μέ ἐνέπνευσε στό ἔργο μου. Στίς στιγμές τῶν προβληματισμῶν μου ἡ ὑψηλή ποιητική τῆς ἀξία καί ἡ σοφία τῆς Βίβλου μέ ξεκούραζε. Ἦταν γιά μένα κάτι σάν μία δεύτερη φύση. Βλέπω πάντοτε τά γεγονότα τῆς ζωῆς καί τά ἔργα τῆς τέχνης μέσα ἀπό τή σοφία τῆς Βίβλου. Κάθε πραγματικά μεγάλο ἔργο τέχνης ὀρίζεται ἀ-

πό τό πνεῦμα τῆς καί τήν ἁρμονία τῆς... Ἀπό τότε πού τήν ἐσωτερική μου ζωή τήν κατέκτησε τό πνεῦμα καί ὁ λόγος τῆς Βίβλου, αὐτά προσπάθησα καί νά τά ἐκφράσω. Θεωρῶ πολύ βασικό νά φανερώσω ὅλα ἐκεῖνα τά στοιχεῖα τοῦ κόσμου πού δέν εἶναι ὁρατά καί νά μήν ἀναπαράγω μόνον τή φύση ἔστω καί σέ ὅλες τῆς τίς πλευρές» (Chagall by Chagall σελ. 193).

Αὐτό τό φῶς θ' ἀνακαλύψει ἀργότερα ὁ Chagall στό Παρίσι ὅπου θα ταξιδεύσει γιά πρώτη φορά λίγο πρίν ἀπό τόν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο, αὐτό τό φῶς θά λατρεύσει, αὐτό τό φῶς θά προσπαθήσει νά συνοψίσει σέ ὅλα του τά ἔργα μέ τόν ὄνειρικό καί ποιητικό κόσμο πού θά δημιουργήσει. Ἀλλά αὐτή ἡ λατρεία τοῦ χρώματος καί τοῦ φωτός δέν εἶναι ἕνα στοιχεῖο χωρίς μία βαθύτερη θεμελίωση: ὁ Chagall θεμελιώνει ὅλο τό ἔργο του, ὅλη τήν παρουσία του μέσα στόν κόσμο στή Βίβλο καί στόν μυστικισμό τῶν Hasidim. Ἔτσι μέ τό ἔργο του δέν ἐκφράζει ἀπλῶς τόν κόσμο. Ἀποκαλύπτει ὅψεις τοῦ κόσμου, φέρνει ἀπό τό βάθος τῆς καρδιάς του στήν ἐπιφάνεια ἐκεῖνα τά ὁράματα πού διατρέχουν τόν κόσμο τῆς Βίβλου καί ἀρδεύουν αἰῶνες τώρα τόν πολιτισμό μας. «Στή ζωγραφική τοῦ Chagall οἱ ἄγγελοι, οἱ ἐραστές, τά λουλούδια καί τά ζῶα, ὅλα ἐλευθερώνονται ἀπό τή γήινη βαρύτητα καί

«Μητέρα Ρωσία», ίχνογραφία του Σαγκάλ, 1912 - 13.

άνταμώνουν σ' ένα εξαιρετικό και θριαμβικό χορό μέσα στο χώρο, σ' ένα ατελείωτο πέταγμα κάτω από μία ρομαντική σελήνη» θα γράψει ο Τζόζεφ Φόστερ στην «Αμερικανική Έγκυκλοπαίδεια» (τ. 6 σελ. 234) αναφερόμενος στο έργο του Μάρκ Σαγκάλ. «Αν οι Έλληνες είχαν μόνον ένα λόγο πού πετούσε και μετέφερε τούς ποιητές στα ύψη των εμπνεύσεών τους και οι Άραβες ένα μαγικό χαλί πού καταργούσε τις αποστάσεις, ο Σαγκάλ μ' έδωσε κάτι πολύ περισσότερο, μ' προσέφερε στο έργο του ένα ολόκληρο σύμπαν σέ κίνηση. Κίνηση μέσα στην απέραντη αγκαλιά του φωτός και μέσα στην ασύλληπτη παρουσία του Θεού! Ο Σαγκάλ, θα γράψει ο Φόστερ, δημιούργησε έναν ολόκληρο κόσμο με δημιουργίες πού πετούν, πού ξεπερνούν δηλαδή τ' αήθια μέτρα και αυτόν ακριβώς τον κόσμο τον έντυσε με τις πιο προσωπικές, τις πιο ανέκφραστα δικές του συγκινήσεις. Ο Σαγκάλ πού γνώρισε και σπούδασε συστηματικά και σέ βάθος την ευρωπαϊκή τέχνη δεν έμεινε στην ανάλυση του κόσμου! Χρησιμοποιώντας τ' μαθήματα και τ' διδάγματα της ευρωπαϊκής τέχνης προχώρησε περισσότερο και μακρύτερα: προχώρησε σέ μία νέα σύνθεση του κόσμου και του σύμπαντος όχι μέ την λογική αλλά μέ την ποίηση της καρδιάς. Οι συνθέσεις του Σαγκάλ με τό όνειρικό βάθος του χρώματος αντιστοιχούν στίς μεγάλες συγκινήσεις πού ανέβαιναν από τό βάθος της καρδιάς του, από τό βάθος των δραματισμών του των δικών του αλλά και ολόκληρης της μεγάλης παραδόσεως πού εξέφραζε. Έτσι, γιά μία ακόμη φορά ο βιβλικός κόσμος τροφοδότησε από τ' υπόγεια μυστικά βάθη του τον ευρωπαϊκό πολιτισμό και τον άνθρωπο του αιώνα μας, έμάς όλους αλλά και τό μέλλον.

Τά πρώτα χρόνια

Ο Μάρκ Σαγκάλ γεννήθηκε στίς 7 Ιουλίου 1887 στο μικρό χωριό Liozno κοντά στο Βιτέμπσκ, στή Ρωσία και άφησε γιά πάντα τόν κόσμο τούτο πρίν από λίγους μήνες κατάφορτος από τ' χρόνια της ζωής, από δόξα και αναγνώριση, σφραγίζοντας ανεξίτηλα την παγκόσμια τέχνη και την πορεία του πολιτισμού μας. Οι γονείς του και οι συγγενείς του ήταν όπαδοί του Baal Shem Tov, ιδρυτή του Hasidism, ενός κλάδου της έβραϊκής θρησκείας πού πίστευε ότι ο Θεός βρισκόταν στο κάθε τι, ότι ήταν Θεός της αισιοδοξίας, της χαράς και της ζωής. Ο Σαγκάλ διδάχθηκε από κάποιον παππού του, καθηγητή των θρησκευτικών και από τόν πατέρα του, όλον τόν μυστικισμό του Hasidism πού περισσότερο βίωσε ο ίδιος ως έσωτερικό μυστικισμό πού του έδωσε όλες τις προϋποθέσεις γιά ένα νέο δράμα του κόσμου. Όταν ο Σαγκάλ θά έπισκεφθεί αργότερα τό νεκροταφείο της γενέτειράς του δέν θά ιδεί μόνον τ' αμνημάτα δηλαδή τή φθορά και τόν θάνατο, αλλά πολύ περισσότερο τή σιωπηλή και ατέρμονη αιωνιότητα νά ξετυλίγεται μπροστά του μέσα στην απολυτότητα του Θεού. Τότε θά γράψει γιά τόν παππού του: «... Κατάλαβα ότι ήταν ένας τιμημένος άνθρωπος. Ένας άνθρωπος άτίμητος, ένας άγιος...». Χωρίς την αγάπη και τόν φόβο του Θεού ο άνθρωπος μοιάζει μέ πουλί χωρίς φτερά διδάσκει ο Hasidism. Και ακόμη: ή μελαγχολία είναι ανάθεμα έπειδή βάζει φραγμό μεταξύ του ανθρώπου και του Δημιουργού του, δέν αφήνει τόν άνθρωπο νά γευτεί τή μεγάλη χαρά πού πλημμυρίζει τόν κόσμο και προέρχεται από τόν Θεό, έπειδή δέν αφήνει την ψυχή μας νά φλέγε-

ται από τόν ένθερμο ένθουσιασμό γιά τήν παρουσία του Θεού πού βρίσκεται παντού. Ο μικρός Σαγκάλ μέσα στο κλίμα αυτό του μυστικισμού και της ψυχικής ανατάσεως, μέσα στη Συναγωγή θά μάθει ότι: ο άληθινός σκοπός της ευσέβειάς μας προς τόν Θεό είναι νά βλέπουμε τό άληθινό φώς και νά είμαστε ικανοί νά βιώνουμε τήν πραγματικότητα της προσεγγίσεως προς τόν Θεό νά βρισκόμαστε πάντοτε μέ τόν Θεό. Αυτή τήν ευσέβειά του θά τήν καλλιεργήσει ακόμη περισσότερο μέ τήν βοήθεια της μητέρας του ή όποια, όταν κάποτε ο μικρός Μάρκ της παρουσίασε κάποια ζωγραφιά εκείνη του είπε: «Ναι, άγόρι μου, τό βλέπω και πράγματι έχεις ταλέντο. Όμως άκουσέ με παιδί μου. Όσως όφείλεις νά γίνεις ιερέυς... Άπό πού τό πήρες αυτό τό ταλέντο;».

Μετά από τήν Βίβλο και τόν Hasidism, τά κύρια αυτά θεωρητικά και μυστικιστικά στοιχεία πού επέδρασαν στη σκέψη και τόν χαρακτήρα του νεαρού Σαγκάλ, οι πρόγονοι, τό χωριό, οι γιορτές της Συναγωγής, ο περίγυρος των ανθρώπων, όλα αυτά αποτελούν τις άλλες πηγές της έμπνεύσεώς του. Γι' αυτά όλα θά γράψει στην αυτοβιογραφία του σελίδες γεμάτες από νοσταλγία, μία τρυφερή και διάφανη θλίψη αλλά και μία αδιόρατη χαρά έπειδή όλα αυτά ζούν μέσα του, στά πιο κρυφά βάθη της καρδιάς του αλλά και έπειδή μπορεί αυτά ακριβώς νά τά κάνει τέχνη. Άλλά εάν προχωρήσουμε σε μεγαλύτερο βάθος, εάν δούμε πίσω από τούς προγόνους, όσους μπορεί νά συγκρατήσει ή μνήμη του, βρισκόμαστε στο στρώμα εκείνο της συνειδήσεως του Σαγκάλ όπου κυριαρχεί ή συλλογική μνήμη των διωγμών των Έβραίων στους τελευταίους αιώνες. Η αίσιοδοξη και σχεδόν πανθειστική πίστη του Hasidism, ή ιδιότυπη θεώρηση αυτού του μυστικιστικού ρεύματος των σχέσεων Θεού - ανθρώπου, άνθρωπου - φύσεως, ανθρώπων μεταξύ των, ήταν μία αντίδραση στους επικίνδυνους και σκληρούς διωγμούς πού υπέστησαν οι Έβραίοι της Πολωνίας. Ο ίδιος ο Σαγκάλ θά γράψει άργότερα πώς έμαθε νά βλέπει τούς ανθρώπους, τις σχέσεις τους και τόν κόσμο τους, μέ πόση αγάπη έσκυψε πάνω από τόν κάθε άνθρωπο και μέ πόση ευγένεια ψυχής, μέ πόση αίσιοδοξία και πίστη τόν παρουσίασε στά έργα του. Τήν κάθε μέρα του ο Σαγκάλ θά τήν άφιερώνει στη μελέτη και σπουδή του ανθρώπου, έτσι όπως αυτός αναδύεται μέσα από τή ζωή. Πάνω σ' αυτόν τόν άνθρωπο θά σκύψει μέ αγάπη, ύπομονη και άπέραντη σποργή.

Ο Σαγκάλ έχει πάντα άνοιχτά τά μάτια του ζώντας άνάμεσα στους ανθρώπους γυρίζοντας γωνιά - γωνιά τήν κάθε πόλη πού επισκέπτεται.

Σπουδές και άναζητήσεις

Αυτές οι καταλυτικές επιδράσεις του χασιδικού μυστικισμού στην ψυχή και τήν καρδιά του νεαρού Σαγκάλ φαίνονται και από κάτι πού έγραψε άργότερα γιά ένα Σάββατο, πού πήγε μέ τούς γονείς του και τούς συγγενείς του στη Συναγωγή γιά νά προσευχηθούν. Στά μάτια του μικρού Σαγκάλ, όλοι αυτοί οι προσευχόμενοι έμοιαζαν μ' ένα σύνολο φωτισμένων άγιων πού επικοινωνούσαν μέ τόν Θεό. Σ' αυτήν ακριβώς τήν περίοδο της ηλικίας του φαίνεται ότι θ' άρχίσουν νά μπαίνουν οι βάσεις του αίσθητικού του πιστεύω, πού σ' όλη του τή ζωή θά αποτυπώσει σε μία ατελείωτη περιπέτεια μορφών. Η φαντασία του και οι άν-

τιλήψεις του γιά τόν κόσμο και τήν πραγματικότητα σχηματοποιούνται κατ' άρχήν μέσα σ' αυτό τό περιβάλλον της Συναγωγής, τις ώρες των προσευχών υπό τήν ισχυρή επίδραση της ευσέβειας και της πίστεως του περιγύρου του στον Θεό. Ήταν τόσο ισχυρή αυτή ή επίδραση, ώστε άργότερα θά γράψει ο ίδιος ο Σαγκάλ γιά ένα όραμα πού είδε μέσα στη Συναγωγή, κάποια στιγμή προσευχής και λατρείας. «Η όροφή», γράφει, «άνοίγει ξαφνικά κι ένα φτερωτό πλάσμα κατεβαίνει μέσα σε μεγάλη άναταραχή, φτεροκοπώντας δυνατό. Τό πήρα γιά άγγελο. Δέν μπορώ ν' άνοιξω τά μάτια μου... είναι τόσο μεγάλο, τόσο φωτεινό». Δέν είναι λοιπόν άνεξήγητο, μετά από τό μικρό αυτό απόσπασμα, γιατί όλα τά δημιουργήματα του Σαγκάλ, άνθρωποι και ζώα, όλα, όλόκληρη ή φύση στά έργα του, έμψυχώνονται από τό ούράνιο Πνεύμα. Ο Σαγκάλ άγωνίζεται, μέ τήν πιο έντονη και τήν πιο γνήσια έννοια του όρου νά εκφράσει και νά μορφοποιήσει μέ άπειρους τρόπους αυτή τήν πραγματικότητα πού ζει. Γι' αυτό και θέλει νά πετύχει από τήν πρώτη στιγμή, πού έπιασε τό μολύβι στα χέρια του, νά εικονίσει αυτή τήν «άλλη» πραγματικότητα, πού τήν θεωρεί πιο πραγματική, πιο ανθρώπινη, αυτήν τήν κρυφή δύναμη μέσα στά πράγματα πού τόν συντροφεύει από τότε πού κατάλαβε τόν κόσμο, αυτή τή μυστική πηγή της ζωής, άπ' όπου νιώθει ν' αναβλύζει όλόκληρη ή ύπαρξη. Τό έρώτημα πού τόν άπασχολεί είναι άν μπορεί νά φθάσει σ' ένα σίγουρο όραμα του κόσμου, σε μία σύλληψη του κόσμου, έξω από τόν ίδιο τόν κόσμο, έξω από τά μάτια του. «Στήν τέχνη, όπως και στη ζωή» θά γράψει «τό κάθε τι είναι δυνατό, άν στηρίζεται και ριζώνει στην αγάπη».

Έρχεται στην τότε Άγία Πετρούπολη (σημερινό λένινγκραντ), έφηβος, θεόφωτος και γεμάτος πίστη στη ζωή νά σπουδάσει στο «Imperial School» των καλών τεχνών. Μέρες γεμάτες φτώχεια αλλά και μέρες γεμάτες προσπάθειες νά άνοίξει δρόμους στη φαντασία του. Πολλές μέρες περνούν χωρίς νά έχει νά φάει τίποτε και τις νύχτες βρίσκει κρεβάτι στα παγκάκια του πάρκου. Βρίσκοντας όμως ο νεαρός Σαγκάλ τά μαθήματα της σχολής συμβατικά και χωρίς έμπνευση, θά φύγει, γιά νά συνεχίσει τις σπουδές στο εργαστήριο θεατρικού σχεδίου του Λεόν Μπάκστ. Εκεί ο Σαγκάλ βρίσκεται πιά στα δικά του νερά, στον δικό του κόσμο. Εκεί θά μπορεί νά εκφράσει τόν δικό του κόσμο κι εκεί θά βρει τήν έμπιστοσύνη στο δικό του αίσθητικό όραμα. Τά πρώτα έργα του μιλούν γιά τήν γέννηση και τόν θάνατο πού βασίζονται σε καθαρά ανθρώπινα θέματα.

Στό Παρίσι

Από τό 1910 - 1914 ο Σαγκάλ πραγματοποιεί τό δεύτερο όνειρό του: εξασφαλίζει μέ τήν ύποστηρίξη κάποιου σημαντικού προσώπου τή μετάβαση και τήν παραμονή του στο Παρίσι. Εκεί, τά τέσσερα χρόνια, ως τήν έκρηξη του πρώτου παγκοσμίου πολέμου, ο Σαγκάλ θά μελετήσει από κοντά τούς γίγαντες των νεωτέρων ρευμάτων της ζωγραφικής, θά εύρνευε τόν κόσμο του από τήν αίσθητική γωνία του, θά τελειοποιήσει τις δυνατότητές του αλλά θά μελετήσει και τήν λογοτεχνία. Αυτή ή περίοδος είναι ή δεύτερη καθοριστική περίοδος του έργου του και της ζωής του. Ο Σαγκάλ, πολύ γρήγορα θά καταλάβει, ότι ή μελέτη και ή σπουδή των έργων των κορυφαίων εκπροσώπων του γαλλικού ίμπρεσιονι-

«Η αγελάδα με την όμπρέλλα», έλαιογραφία του Μ. Σαγκάλ, 1946.

σμού και του κυβισμού, των έργων του Βάν Γκόγκ και του φωβισμού του Μatis. Σταματάει εκεί που νιώθει την ανάγκη να μιλήσει ο ίδιος. Στο Παρίσι θ' ανακαλύψει τό φως και τό χρώμα. «Δέν υπάρχει μεγαλύτερη επανάσταση των ματιών», γράφει αργότερα, «ἀπ' αὐτή που γνώρισα στο Παρίσι». Ὡρες ἀτελείωτες ὁ Σαγκάλ ξοδεύει γιά νά μελετήσει τό χρώμα μέσα στό φῶς. Ὁ Σαγκάλ ξέρει τώρα τί πρέπει ἀλλά και τί θέλει νά πάρει ἀπό τούς μεγάλους τῆς τέχνης και κυρίως πῶς νά μεταφράσει στήν προσωπική του γλώσσα αὐτά που θά πάρει. Ὁ κυβισμός, θά τόν βοηθήσει νά ἐλευθερώσει τά ἀντικείμενα ἀπό τόν χώρο τους· ἀλλά ὁ Σαγκάλ δέν θά γίνει ἕνας καλός μαθητής των κυβιστών, ὅπως δέν ἐγινε καλός μαθητής κανενός μεγάλου ζωγράφου (τοῦ Cezanne ἤ τοῦ Manet ἤ τοῦ Matisse) οὔτε και ὑποτάχθηκε στήν κυριαρχία ἑνός και μοναδικοῦ ρεύματος. Στό ἐργο του αὐτῆς τῆς ἐποχῆς «Ἐγώ και τό χωριό μου» βλέπουμε πῶς ἀκριβῶς ὁ Σαγκάλ ἀξιοποιεῖ αὐτά τά μαθήματα. Καί νά σκεφθοῦμε, ὅτι ἀκόμη βρίσκεται στήν ἀρχή, ἡ ὁποία μᾶς βοηθᾶ νά προβλέψουμε τήν μετέπειτα καλλιτεχνική του ἐξέλιξη.

Μέ τήν ἐκρηξη τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, ὁ Σαγκάλ ξαναγυρίζει στήν πατρική του γῆ. Ἀκολουθοῦν

χρόνια ἀναστατώσεων, πολέμων και δυστυχίας. Ὁ Σαγκάλ μοιράζεται ὅλα αὐτά τά γεγονότα μέ τούς ἀνθρώπους του. Γιά ἕνα μικρό χρονικό διάστημα παίρνει ἐνέργο μέρος στήν πολιτική (1917) και μάλιστα φθάνει νά διορισθεῖ ἀπό τό νέο καθεστῶς και ἐπίτροπος των καλών τεχνῶν στήν περιοχή τοῦ Βιτέμσκ. Ὑστερα ἀπό κάποιες προσπάθειες νά δώσει ἕνα νέο πνεῦμα στήν ἀκαδημία τεχνῶν τῆς περιοχῆς του, παραιτεῖται και ἀφοῦ θά παραμείνει ἕνα διάστημα στή Μόσχα ζωγραφίζοντας τοιχογραφίες στό ἐβραϊκό θέατρο, θά φύγει ὁριστικῶς ἀπό τή Ρωσία στά 1922 μέ τή γυναίκα του Μπέλλα που παντρεύτηκε στά 1915 και τό κοριτσάκι τους που γεννήθηκε ἕνα χρόνο ἀργότερα ἀπό τόν γάμο τους. Τά χρόνια ὥστόσο που πέρασε στή Ρωσία ὡς τό 1922 ἦταν χρόνια δημιουργίας και μελέτης, παρ' ὅλες τίς ἀντίξοες συνθήκες και τίς δυσκολίες, που ἀντιμετώπισε ἀσχολούμενος και μέ ἄλλα τρέχοντα θέματα. Φεύγει ἀπό τή Ρωσία ἐπεξεοναζόμενος τήν αὐτοβιογραφία του και περισσότερο γιά νά μπορέσει νά ἐκφράσει ἀπερίσπαστος τίς αἰσθητικές του πεποιθήσεις, τίς ἰδέες του και τά δικά του ἐλεύθερα προσωπικά ὁράματα. Δέν θά ξεφύγει ὁμως ποτέ ἀπό τό Βιτέμσκ, ἀπό τόν κόσμο τοῦ χωριοῦ του, ἀπό

τούς προγόνους του από τη Συναγωγή μέσα στην οποία διεμόρφωσε τις αντιλήψεις του και τους πρώτους προβληματισμούς του.

Στήν γη των πατέρων του

Στά 1923 γυρίζει στο Παρίσι. Έκεί κατά παραγγελία του Άμπρουάζε Βολλάρ θά δώσει τα σχέδια για το έργο του Γκόγκολ «Νεκρές ψυχές» που θα εκδοθούν το 1948 από τον Τεριάντ. Στά 1924 κάνει την πρώτη αναδρομική του έκθεση στο Παρίσι κι ένα χρόνο αργότερα εικονογραφεί τους «Μύθους» του Λα Φονταίν. Ένα χρόνο αργότερα ανοίγει η πρώτη του έκθεση στη Ν. Υόρκη. Στήν αρχή της δεκαετίας του 1930 ο Σαγκάλ παίρνει μία παραγγελία από τον Βολλάρ να εικονογραφήσει την Βίβλο. Ο Chagall για να αντιμετωπίσει την παραγγελία ταξιδεύει στην Παλαιστίνη για πρώτη φορά στα 1931. Είναι η πρώτη επαφή του με τη γη των πατέρων του. Γυρίζει κάθε γωνιά της, μιλάει για τους ανθρώπους με τη φύση, με τον ήλιο με τό κάθε τι της γης στην οποία για πρώτη φορά ο Θεός αποκαλύφθηκε στον άνθρωπο: «Καί εἶπεν Κύριος τῷ Ἀβραάμ. Ἐξέλθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου εἰς τὴν γῆν, ἣν ἂν σοὶ δεῖξω· καὶ ποιήσω σε εἰς ἔθνος μέγα καὶ εὐλογήσω σε καὶ μεγαλυνῶ τὸ ὄνομά σου, καὶ ἔσῃ εὐλογητός· καὶ εὐλογήσω τοὺς εὐλογοῦντάς σε καὶ τοὺς καταρνωμένους σε καταράσσομαι· καὶ ἐνενυλογηθῶσιν ἐν σοὶ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς. (Γένεσις 12, 1 - 4)». Σ' αὐτὴ τὴ γῆ τῶν μεγάλων προγόνων του ο Σαγκάλ θά ξαναπάει ὅταν τὸ ὄραμα τοῦ Herzl θά ἔχει γίνῃ πιά πραγματικότητα καὶ τὸ κράτος τοῦ Ἰσραήλ, ἡ ἔθνικὴ ἐστία τοῦ Ἑβραϊσμοῦ θά εἶναι πιά γεγονόσι πραγματικό. Γεγονός πού δικαιώνει τὰ ὄνειρα καὶ τοὺς πόθους γενεῶν καὶ γενεῶν!

Στὴν πενταετία πού θ' ἀκολουθήσει καὶ ὡς τὴν ἔκρηξη τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, ὁ Σαγκάλ ταξιδεύει καὶ ζωγραφίζει. Στά 1933 ἀνοίγουν οἱ πόρτες τῆς Kunsthalle τῆς Βασιλείας στὴν Ἑλβετία σὲ μία μεγάλη ἀναδρομικὴ έκθεση τῶν ἔργων. Ταξιδεύει σχεδόν σ' ὅλοκληρο τὸν μεσογειακὸ χώρο καὶ στὴν Ὀλλανδία μὲ τὰ μάτια πάντοτε ἀνοιχτά σ' ὅτι βλέπει σύγχρονα ἀλλὰ καὶ περασμένο.

Μὲ τὴν ἔκρηξη τοῦ πολέμου ὁ Σαγκάλ ἐγκαταλείπει τὴν Εὐρώπη καὶ φεύγει γιὰ τὴς Ἠνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς μὲ πρόσκληση τοῦ Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης. Ἐκεῖ θά βρεῖ τοὺς Λεζέρ, Μαριταίν, τὸν διάσημο θωμιστὴ φιλόσοφο καὶ τὸν Ἀντρέ Μπρετόν. Τό 1942 ταξιδεύει στό Μεξικό καὶ προετοιμάζει τὰ σκηνικά καὶ τὰ κοστούμια τοῦ μπαλέτου «Ἀλέκο». Τό 1944 δέχεται τὸ μεγάλο πλήγμα, πεθαίνει ἡ γυναίκα του Μπέλλα! Ὁ Σαγκάλ θ' ἀργήσει νά συνέλθει ἀπὸ τὸ χτύπημα αὐτὸ τῆς μοίρας. Στούς πρώτους μῆνες μετὰ τὸν θάνατό της τριγύριζε σάν χαμένος καὶ μόνο αργότερα κατάφερε νά ξαναπιάσει τὰ σύνεργα τῆς ζωγραφικῆς. Ρίχνεται καὶ πάλι μὲ τὰ μούτρα στὴ δουλειά καὶ τό 1945 θά ζωγραφίσει τὰ σκηνικά τοῦ μπαλέτου «Τό πουλί τῆς φωτιάς» τοῦ Στραβίνσκυ.

Πρὸς τὴν δόξα

1946 - 47: ἀναδρομικὲς ἐκθέσεις τῶν ἔργων του στὰ μεγάλα μουσεῖα τῆς Νέας Ὑόρκης, τοῦ Σικάγου καὶ τοῦ

Ἑθνικοῦ Μουσείου σύγχρονης τέχνης στό Παρίσι, πού ὁ Σαγκάλ θά ἐπισκεφθεῖ ξανά. Ἐκθέσεις τῶν ἔργων του γίνονται καὶ στό μουσεῖο τοῦ Ἀμστερνταμ ἐνῶ στὸν βραβευμένο ἤδη ἀπὸ τό 1939 μὲ τὸ βραβεῖο Κάρνεγκυ, Σαγκάλ ἀνοίγει τὶς πόρτες τῆς ἑξῆς Γκάλερι τοῦ Λονδίνου. Στὴ διετία 1948 - 50 ὁ Σαγκάλ θά τιμηθεῖ μὲ τὸ πρῶτο βραβεῖο γραφικῶν τεχνῶν τῆς 24ης Μπιενάλλε τῆς Βενετίας καὶ θά συνεχίσει νά ἀσχολεῖται μὲ τὴ λιθογραφία καὶ τὰ κεραμικά. Τό 1951 ταξιδεύει στό κράτος τοῦ Ἰσραήλ, πού εἶναι πλέον πραγματικότητα. Κι ἕνα χρόνο αργότερα θά παντρευτεῖ τὴ Βαλεντίνη (Βάβα) Μπρόντσκι καὶ τὴν ἴδια χρονιά (1952) θά εικονογραφῇ τὸ βιβλίο «Δάφνις καὶ Χλόη» καὶ θά ἐπισκεφθεῖ γιὰ πρώτη φορά τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ εἶναι τόση ἡ μαγεία πού αἰσθάνεται ὁ Chagall γιὰ τὸν ἥλιο, τὸ χρώμα καὶ τὴν ἱστορία τῆς χώρας μας ὥστε θά ξανάρθει ὕστερα ἀπὸ δύο χρόνια (1954) συνεχίζοντας παραλλήλως νά δουλεύει στό βιβλίο «Δάφνις καὶ Χλόη» πού θά ἐκδοθεῖ τό 1961. Ἐκθέσεις τῶν ἔργων του στό Ἀννόβερο, στὴ Βέρνη καὶ στὴ Βασιλεία καὶ δεύτερο ταξίδι στό Ἰσραήλ (1957). Τὴν ἴδια χρονιά ἐκδίδεται ἡ «Βίβλος» καὶ ὁ Σαγκάλ διακοσμεῖ τὸ βαπτιστήριό τῆς ἐκκλησίας τοῦ Πλατῶν τ' Ἀσού.

Ὁ Σαγκάλ πιά βρίσκεται στὴν πρώτη σειρά τῆς δημοσιότητας ἀλλὰ τίποτε ἀπὸ τὶς τιμές πού τὸν περιβάλλουν δὲν τὸν ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴ ζωγραφικὴ. Δουλεῖ νύχτα καὶ μέρα, χωρὶς ἀνάπαυση προσπαθώντας νά μετουσιώσει σὲ μορφές τὰ ὄραματά, τὰ ὄνειρα, τὴ χαρὰ τοῦ καὶ τοὺς φόβους τοῦ. Ὁ κόσμος τοῦ Βιτέμπεκ, ἡ Συναγωγή, οἱ πρόγονοί του γυρίζουν καὶ ξαναγυρίζουν μὲ νοσταλγία στὰ ἔργα τοῦ. Τό 1959 ἀρχίζει τὶς μεγάλες ὑαλογραφίες στὸν καθεδρικό ναὸ τοῦ Μέτς ἐνῶ τὴν ἴδια χρονιά τρεῖς ἀναδρομικὲς ἐκθέσεις τῶν ἔργων του στό Παρίσι, στό Μόναχο καὶ στό Ἀμβούργο ἐπιτρέπουν στό εὐρύτερο κοινὸ νά πλησιάσει τὸν μαγευτικὸ καὶ μαγικὸ κόσμο τοῦ ὄνειρου, τῆς πίστεως καὶ τῆς ποιήσεως τοῦ Σαγκάλ.

Ἐκεῖ, στό Μέτς, τὸν συναντᾷ μιὰ ἐπιτροπὴ τοῦ σιωνιστικοῦ τμήματος τῶν γυναικῶν τῶν ΗΠΑ γιὰ νά συζητήσουν τὴ διακόσμηση τῆς Συναγωγῆς Hadassah τοῦ ἱατρικοῦ κέντρου τοῦ Ἑβραϊκοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἱερουσαλήμ. Εἶναι ἡ μεγάλη ὥρα τοῦ Σαγκάλ γιὰ νά δώσει στό κράτος τοῦ Ἰσραήλ μιὰ σειρά περιφώνων ὑαλογραφίων μὲ κεντρικὰ θέματα τὶς δώδεκα φυλές τοῦ Ἰσραήλ. Μνημειώδης τέχνη, μορφές πού συναίρουν τὴν ἱστορία καὶ τὸ παρόν, τὴ φαντασία μὲ τὴν πραγματικότητα μέσα στοὺς χρωματικούς καταρράκτες, πού ὁ Σαγκάλ ἤξερε νά ἐμπνέεται καὶ νά κάνει πραγματικότητα, καθὼς στὰ παράθυρα ἐπεφτε ὁ λαμπρὸς ἥλιος τῆς Ἰουδαίας.

Μὲ τὸ ἔργο του στὴ Συναγωγή Hadassah ὁ Σαγκάλ ἐπιβάλλεται διεθνῶς στό εἶδος αὐτὸ τῆς ζωγραφικῆς. Τό φῶς πού πέφτει στὰ παράθυρα αὐτά, τὰ ποικίλα καὶ ἐντονα χρώματα τῶν παραθύρων μὲ τὰ σχέδια πού δημιουργοῦνται τὶς βιβλικὲς ἱστορίες τῶν δώδεκα φυλῶν, ἡ πραγματικότητα μὲ τὴ φαντασία τέλεια συνδυασμένες, ὅλα αὐτὰ δίνουν τὴν ἐντύπωση τῆς παντοτινῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ στὸν κόσμο. Αὐτὰ τὰ χρωματιστὰ παράθυρα εἶναι ὅπως τὰ πολύτιμα πετράδια τοῦ Θεοῦ στὸν κόσμο. Αὐτὰ τὰ χρωματιστὰ παράθυρα εἶναι ὅπως τὰ πολύτιμα πετράδια στὰ στέμματα ἐνῶ ἡ ἴδια ἡ Συναγωγή εἶναι τὸ ὑπέρτατο σημεῖο τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ, πού τὸ στεφανώνουν αὐτὰ τὰ παράθυρα σάν πολύτιμα πετρά-

δια. Αυτή η συμβολική εικόνα, που υπάρχει στη συνείδηση του Σαγκάλ τον καθοδηγεί στην έμπνευση και τη δημιουργία. 'Εδώ θά πρέπει να αναφέρουμε, πολύ συνοπτικά, ότι ο Σαγκάλ ήταν υποχρεωμένος να λύσει πολλά προβλήματα τεχνικής κυρίως φύσεως, να κατευθύνει τους ειδικούς που θ' ανέλαμβαναν να κάνουν τα σχέδιά του πραγματικότητα. Τα χρώματα των παραθύρων ήταν υποτεταγμένα στην αντιθετική αντίληψη του χρωματικού κύκλου: μπλέ, χρυσό - κίτρινο, κόκκινο, πράσινο. Ποικίλα σχέδια, πουλιά, ψάρια, ζώα, φυτά, δέντρα διαφόρα σύμβολα και άλλα σχέδια από την έβραϊκή γραφή συμπληρώνουν τα σύνολα που παίρνουν και συμβολικές διαστάσεις οικουμενικής αξίας.

1963 - 64 εργάζεται και πάλι στον καθηδρικό ναό του Μέτς και την ίδια χρονιά ταξιδεύει και πάλι στη Ν. Υόρκη όπου και αναλαμβάνει να διακοσμήσει τα παράθυρα μιας πλευράς του κτιρίου του ΟΗΕ προς τιμήν του Ντάγκ Χάμαρσγκελντ του γεν. γραμματέα του Διεθνούς 'Οργανισμού που βρήκε τραγικό θάνατο σε αεροπορικό δυστύχημα λίγα χρόνια πριν. 'Επηρεασμένος ο Σαγκάλ από το πνεύμα της διεθνούς συνεργασίας και της ειρήνης που είναι η κύρια αποστολή του ΟΗΕ, θά προεκτείνει τη δουλειά του και την αντίστοιχη θεματογραφία του και σε μία άλλη παραγγελία: τους τάπητες των τοίχων και τα ψηφιδωτά του δαπέδου στη Βουλή του 'Ισραήλ, μνημειώδη δείγματα του ταλέντου και της μεγαλοφυΐας του. Την ίδια περίπου εποχή θά δεχθεί και μία άλλη τιμητική διάκριση από τον Γάλλο πρωθυπουργό Ζώρζ Πομπιντού όταν θά κληθεί να διακοσμήσει την όροφή της όπερας των Παρισίων. Στην τελετή των εγκαινίων ο καλλιτέχνης θά πει: Θέλησα να τοποθετήσω εκεί ψηλά, σε μία ανθοδέσμη, τα όνειρα και τις δημιουργίες των έρμηνευτών και των μουσικών. Θέλησα να τραγουδήσω σαν πουλί, χωρίς θεωρία και χωρίς μέθοδο (Ρενάτα Νέγκρι στον 5ο τόμο σελ. 274 του έργου μεγάλοι ζωγράφοι έκδ. Φάμπρι - Μέλισσα).

'Υστερα από τα αλληπάλληλα ταξίδια του στη γη των πατριαρχών, στη γη του 'Ισραήλ, αρχίζει τα σχέδια για τη διακόσμηση του Κοινοβουλίου (Κνεσέτ). 'Ο τότε πρόεδρος της Βουλής Καντίς Λούτς, που καταγόταν από ένα γειτονικό στο Βιτέμσκ χωριό, όπου γεννήθηκε ο Σαγκάλ, βοήθησε τον ζωγράφο να προσανατολιστεί την έμπνευσή του με κέντρο τη Βίβλο και αντικειμενικό στόχο την εξιστόρηση των περιπετειών του λαού του 'Ισραήλ ως την αποκατάστασή του στη γη των μεγάλων πατέρων και πατριαρχών του. Στους τρεις τοίχους ο Σαγκάλ θ' αναπαράσχει σε γιγαντιαίους τάπητες την 'Εξοδό, την Είσοδο στη Γη της επαγγελίας και το δράμα της ειρήνης του 'Ησαΐα. 'Αξίζει κάποτε να αφιερώσουμε ένα ειδικό άρθρο στους τάπητες και στα μωσαϊκά της Βουλής δημιουργήματα όλα του Σαγκάλ για να ιδούμε πως η φαντασία του ζωγράφου στην καλύτερη ώρα της έδωσε σχέδια ύψους ποιότητας και έκτελέσεως τά όποια αποτυπώθηκαν σε τάπητες αφού χρειάστηκε προηγουμένως να αναλάβουν την πραγματοποίησή τους ειδικές βιομηχανίες με την έφαρμογή συστημάτων ύψους τεχνολογίας. 'Ετσι η φαντασία, το δράμα και η πίστη έγιναν μνημεία τέχνης με τη βοήθεια της βιομηχανίας και της τεχνολογίας. Αυτή η διαδικασία κράτησε αρκετά. Πολλές δυσκολίες ξεπεράστηκαν, πολλά προβλήματα λύθηκαν, η τέχνη γνώριζε μία νέα ύψους ποιότητας κα-

τάκτηση, η τεχνολογία μπήκε στην υπηρεσία της πιο λεπτής και υπέροχης φαντασίας. 'Επιστρατεύθηκαν οι πλέον ειδικοί στους τομείς της ταπητουργίας και των χρωμάτων ενώ ο ίδιος ο Σαγκάλ επέβλεπε, συντόνιζε και διόρθωνε αυτή την καταπληκτική προσπάθεια. Καί τό 1969, ταξιδεύει και πάλι στο 'Ισραήλ για να παραστεί στα εγκαίνια της αίθουσας του Κοινοβουλίου στην 'Ιερουσαλήμ.

Τά έργα αυτής ειδικότερα της περιόδου χαρακτηρίζονται από τη μοναδική θεματική ένότητα της χαράς στο φώς, στη ζωή και της βαθύτατης πίστεως του Σαγκάλ στην πρόοδο και την ανάπτυξη του 'Ισραήλ. Τά μεγαλύτερα κέντρα πολιτισμού και διπλωματίας του κόσμου φέρουν τη σφραγίδα της έμπνευσεως του Σαγκάλ. Με αυτόν τον τρόπο τό έργο του Σαγκάλ συνδυάζει την πίστη προς τις αρχές και τις αξίες της Βίβλου αλλά και προς την αξία και τη σπουδαιότητα της συννενοήσεως και της συνπαράξεως μεταξύ των λαών και των ανθρώπων. Σ' αυτά τά έργα του ώριμος ο Σαγκάλ αναχνωνεύει όλες τις έμπειρίες του, όλα τά όνειρά του, όλη την πείρα της ζωής και από τό ύψος της έσωτερικής του ανατάσεως έποπτεύει τον κόσμο. Με δύναμη και ήθος προφητικό ο Σαγκάλ μιλάει όχι μόνο στην εποχή μας αλλά και στο μέλλον. 'Ο Ραϊμόν Κονιά θά γράψει για τη ζωγραφική του Σαγκάλ: Κάθε φανταστικός πίνακας του Σαγκάλ είναι μία αληθινή ιστορία, και σχεδόν μία αφήγηση χωρίς στοιχεία φαντασίας, θά μπορούσαμε να πούμε... Σ' αυτό τό επίπεδο της ποίησης όλα τά πράγματα είναι όμοια, γιατί όλα ανήκουν σ' ένα μυστικό, συναισθηματικό κόσμο: γυναίκες, λουλούδια, ζώα, ρωσικές καλύβες, άφου αντικείμενα και όντα δέν είναι καμωμένα από ύλη, παρά από συγκίνηση» (ό.π. σελ. 275 έκδ. Φάμπρι - Μέλισσα).

Στή σκιά των πατέρων

Οι τιμητικές διακρίσεις και οι άναδρομικές έκθεσεις θά συνεχισθούν με άποκορύφωμα τη μεγάλη γενική έκθεση των έργων του στη Βασιλική 'Ακαδημία Τεχνών του Λονδίνου. Τά έσοδα της τελευταίας ημέρας διατέθηκαν για τά πεινασμένα παιδιά της Αιθιοπίας. Την επομένη ημέρα του τέλους της έκθεσεως, ο Μάρκ Σαγκάλ, ο αιώνόβιος δοξασμένος ζωγράφος άφηνε την τελευταία του πνοή, άφηνε τον κόσμο τουτον για να άναπαυθεί στους κόλπους του Θεού στη σκιά των μεγάλων πατριαρχών και προφητών του 'Ισραήλ. 'Όσο ζούσε είδαν τό φώς χιλιάδες μελετητές άρθρα και βιβλία αφιερωμένα στο έργο του και στη μεγάλη προσφορά του στην τέχνη και τον πολιτισμό. 'Υπήρξε ο ζωγράφος - ποιητής του αιώνα μας και μπορεί να μοιραστεί τον τίτλο αυτό μόνο με τον Πάουλ Κλέε. 'Η μεγάλη του δόξα είναι ότι έιδήγαγε τον εικονικό μεταφορισμό στη σύγχρονη τέχνη και υπό την επίδραση της Βίβλου και μυστικιστικών ρευμάτων τον άνήγαγε στην περιωπή του προφητισμού. 'Ιδιαιτέρως του προφητισμού εκείνου ο όποιος κινείται πέραν από τους φανατισμούς και τις διαιρέσεις και συμβάλλει στην προσπάθεια των ανθρώπων και του πολιτισμού να προσανατολισθούν προς την έσωτερική ένότητα, καθολικότητα και παγκοσμιότητα της βαθύτερης ούσίας και ένότητας του θρησκευτικού φαινομένου. Αυτό τό βαθύτερο μήνυμα έκπέμπει η τέχνη του Μάρκ Σαγκάλ.

